

Prosjektnotat nr.4-2006

Randi Lavik

Grensehandelen 2006-enkelte utviklingstrekk

Hurtigstatistikk fra SIFO-survey 2006

SIFO

© SIFO 2006
Prosjektnotat nr.4 – 2006

STATENS INSTITUTT FOR FORBRUKSFORSKNING
Sandakerveien 24 C, Bygg B
Postboks 4682 Nydalen
0405 Oslo
www.sifo.no

Det må ikke kopieres fra denne rapporten i strid med åndsverksloven. Rapporten er lagt ut på internett for lesing på skjerm og utskrift til eget bruk. Enhver eksemplarframstilling og tilgjengeliggjøring utover dette må avtales med SIFO. Utnyttelse i strid med lov eller avtale, medfører erstatningsansvar.

Tittel Grensehandel 2006 – enkelte utviklingstrekk. Hurtigstatistikk fra SIFO-survey 2006	Antall sider	Dato 15.02.2004
Forfatter(e) Randi Lavik	Prosjektnummer 11200445	Faglig ansvarlig sign.
Oppdragsgiver SIFO		
Sammendrag Grensehandelen til Sverige har økt i 2005. Det er flere som handler der og de handler oftere enn før. I 2005 har prisforskjellene mellom Norge og Sverige økt, fordi prisene har steget mer i Norge enn Sverige samtidig som den norske kronen er styrket i forhold til den svenske. Også bedre tilgjengelighet til svenske butikker kan ha bidratt til økt grensehandel, som omlegging og utbedring av E6 sammen med ny Svinesundsbro, utbedring av eksisterende kjøpesentre samt bygging av nye.		
Stikkord Grensehandel, prisforskjeller, prisutvikling		

Grensehandel til Sverige - enkelte utviklingstrekk

Hurtigstatistikk fra SIFO-survey 2006

av

Randi Lavik

2006

STATENS INSTITUTT FOR FORBRUKSFORSKNING
postboks 173, 1325 Lysaker

Forord

Sifo-survey hurtigstatistikk 2006:

Dette notatet er basert på SIFO-surveyen 2006, der en del av spørsmålene skal gjentas over tid. Målsetningen med SIFO-surveyen er å få økt innsikt i forbrukernes situasjon, med vekt på hvordan forbrukerne orienterer seg og gjør sine valg i markedene. Respondentene har i år besvart spørsmål knyttet til; forbrukerkompetanse, forbrukerøkonomi, betalingsproblemer, politisk forbruk, grensehandel, boligalarmer, reklame, digital mestring og kroppsrelatert forbruk. Dette notatet omhandler temaet Grensehandel i Sverige. Grensehandel vil i denne sammenheng si når man reiser til Sverige for å handle med varer for å ta med hjem.

Ett tusen respondenter mellom 18 og 80 år ble i perioden 6. til 13. februar ringt opp av datainnsamlingsbyrået Norstat. For at resultatene skal være mest mulig landsrepresentative for befolkningen i Norge anno 2006, er materialet vektet/stratifisert etter kjønn, alder og region. Notatet er basert på hurtigstatistikk, som en enkel dokumentasjon før mer grundige analyser foreligger.

I referansegruppen for SIFO-surveyen sitter Irene Solberg (Forbrukerrådet), Bjørn Erik Thon (Forbrukerombudet), Ole-Erik Yrvin (Barne- og likestillingsdepartementet), Ragnhild Brusdal (SIFO), Randi Lavik (SIFO), Christian Poppe (SIFO) og Lisbet Berg (SIFO).

Oslo 5. april 2006

STATENS INSTITUTT FOR FORBRUKSFORSKNING

Innhold

Forord.....	5
Innhold	7
Sammendrag.....	9
1 Innledning	11
1.1 Undersøkelse 2006	11
1.2 Undersøkelser i 1999, 2003, febr 2004 og okt 2004	12
1.3 Tidligere forskning om grensehandel.....	14
2 Grensehandel og priser	19
2.1 Norge i Europa	19
2.2 Prissammenligning mellom land.....	20
2.3 Prissammenligning mellom Sverige og Norge.....	23
2.4 Prisutvikling i Sverige og Norge.....	25
2.5 Valuta SEK og NOK.....	31
3 Grensehandel med alkohol og smugling.....	33
3.1 Grensehandel med alkohol (VBF).....	33
3.2 Smugling	34
4 Grensehandel til Sverige.....	37
4.1 Andel som handler	37
4.2 Handlehyppighet	38
Gj.sn	38
Gj.sn	38
Gj.sn	38
Gj.sn	38
4.3 Handlebeløp	41
5 Hva man handler	43
6 Grensehandel og politisk stemmegivning.....	45
6.1 Sammenfatning av endring av grensehandelen.....	47
Litteratur.....	49

Sammendrag

Grensehandelen av dagligvarer til Sverige har økt. I 2003 hadde 33 prosent vært i Sverige og handlet dagligvarer i løpet av de siste 6 mnd, mot 38 prosent i 2006 (hele landet). I 2004 stagnerte grensehandelen eller gikk noe tilbake. I *Østlandsområdet* (Østfold, Akershus, Oslo, Hedmark, Oppland, Buskerud, Vestfold, Telemark) var andelen som grensehandlet dagligvarer 52 prosent i 2003, 48 prosent i 2004 og økte til 58 prosent i 2006. Spørsmålet gjaldt om de hadde handlet dagligvarer i Sverige for å ta med hjem i løpet av de siste seks måneder.

Antall handleturer for dagligvarer har i gjennomsnitt økt fra 3,3 ganger i 1999, til 3,7 ganger i 2003 og til 4,2 ganger i 2006 (gjelder hele landet, og i løpet av en seks-måneders periode). Antall handleturer for befolkningen i Østlandsområdet var i gjennomsnitt 3,7 i 1999, 4,0 i 2003, 3,7 i 2004 og 4,5 i 2006. Økningen fra 2004 til 2006 er signifikant.

Gjennomsnittlig handlebeløp har ikke økt. Det ble kjøpt dagligvarer pluss andre varer for i gjennomsnitt kr 1899 (SEK 2081) høsten 2004 og kr 1822 i febr 2006 (SEK 2168). Denne forskjellen er ikke signifikant.

Økningen i grensehandel til Sverige støttes også av andre undersøkelser og statistikk. Blant annet gikk omsetningen av alkohol fra Systembolaget til nordmenn ned i 2004, men økte igjen med 5 prosent i 2005 (målt i liter). Også smugling målt i antall beslag økte i perioden, men dette kan også skyldes større intensitet fra Tollvesenets side. SSB har også registrert økning i grensehandelen.

Når det gjelder spesielle endringer i hvilke produkter nordmenn på grensehandel til Sverige kjøper, har vi ikke registrert spesielle endringer. Kjøtt er den produktgruppen de fleste kjøper når de er på grensehandling, deretter følger øl/mineralvann, godterier, tobakksprodukter og vin/brennevin. Tobakksprodukter er et viktig motiv for grensehandel. 60 prosent hadde kjøpt røyketobakk og/eller sigaretter og 20 prosent hadde kjøpt snus. Det er en langt større andel som handler disse produktene i Sverige sammenlignet med andel nordmenn som bruker disse produktene. 25 prosent oppgir at de røyker daglig og 11 prosent røyker av og til. 5 prosent snuser daglig og 5 prosent av og til. Røykere og snusere er altså overrepresentert blant grensehandlere (forutsatt at røykere og snusere handler til seg selv). Blant husholdninger der noen røykte, hadde 48 prosent grensehandlet mot 31 prosent blant dem som ikke røykte.

Ellers har partisympatier betydning for om man grensehandler, noe som også er funnet i tidligere undersøkelser. Det er en større andel Frp-sympatisører som grensehandler sammenlignet med andre parti-sympatisører, i tillegg til at Frp-sympatisører handler langt oftere enn alle andre. Økningen i andel som grensehandler har dessuten vært størst blant Frp-ere. I 2004 var det 54 prosent av Frp-ere som hadde grensehandlet mot 70 prosent i 2006 (befolkningen fra Østlandet). Frp-sympatisører er også overrepresentert blant røykere, men når vi ser på dette samlet,

har fortsatt både partistemmegivning og røyking en selvstendig effekt på intensiteten i grensehandlingen.

Prisforskjeller på mat og alkoholfri drikke, samt på kjøtt og alkohol har økt mellom Norge og de andre nordiske land (Sverige, Finland og Danmark) fra 1995 til 2002, men prisforskjellene ble noe redusert i 2003 og 2004, noe som skyldtes at den norske kronen ble noe svekket. Prisforskjellene mellom Norge og de andre landene når det gjelder tobakk har økt i hele perioden, noe som kan forklares med økte tobakksavgifter i Norge.

Prisutviklingen i hhv Norge og Sverige viser et helt forskjellig mønster. Generelt har prisene steget mer i Norge enn i Sverige. Prisene på mat og alkoholfri drikke økte med 11 prosent i Sverige fra 1996 til 2005 og 17,3 prosent i Norge, selv om Norge reduserte merverdiavgiften fra 24 til 12 prosent i 2001 og ytterligere med 1 prosentpoeng i 2005. Prisene på alkohol har også økt mer i Norge enn i Sverige, med unntak av brennevin, der prisøkningen var større i Sverige. Prisene på tobakksprodukter har økt mest i Norge, 102,4 prosent fra 1996 til 2005, mot 36 prosent i Sverige.

I 2005 har prisforskjellene mellom Norge og Sverige igjen økt. Den norske kronen ble styrket i forhold til svensk krone med 5,9 prosent (dvs at om en bare ser på kronkursen ble varer kjøpt i Sverige av nordmenn 5,9 prosent billigere i 2005 sammenlignet med 2004). I tillegg gikk prisene på mat og alkoholfri drikke ned med 0,6 prosent i Sverige i 2005, mens den i Norge økte med 1,6 prosent (HKPI). Styrket krone sammen med større prisøkning i Norge betyr i sin tur at prisforskjellene mellom Norge og Sverige har økt i 2005 sammenlignet med 2004. Nøyaktig hvor mye vet vi ikke ettersom statistikk for sammenligning mellom land for 2005 ennå ikke er ferdigstilt (EUstat).

Grensehandelen til Sverige er omfattende pga store prisforskjeller på en rekke produkter. Når grensehandelen til Sverige har økt i 2005 kan dette skyldes flere forhold. Prisforskjellene er blitt større som antydnet over. Flere kjøpesentre er i den senere tid enten oppgradert eller nyetablert på den svenske siden langs grensen. E6 er bygget ut og ny Svinesundsbro som ble åpnet i juni 2005 har gjort at tilgjengeligheten fra Norge til Strømstad kommune (Svinesund) er blitt forbedret. Dessuten vier media grensehandel stor oppmerksomhet, noe som kan bidra til at flere forbrukere blir bevisst de store prisforskjellene.

1 Innledning

Formålet med undersøkelsen er å se hvor mange som handler i Sverige, hvor ofte og hvilke varer man kjøper. Vi vil også se på utviklingen over tid.

I tillegg vil vi presentere en oversikt over prissammenligning med land som er relevante for grensehandel, både Sverige, Danmark og Finland. Vi vil også se på prisutviklingen i hhv Sverige og Norge, for spesielt relevante grensehandelsprodukter. Dessuten vil vi presentere statistikk over salgstall fra Systembolaget og salg til nordmenn, samt presentere statistikk fra Tollvesenet i utviklingen av smugling.

Grensehandel definerer vi som handel i et annet tilgrensende land for å konsumere det i hjemlandet. Om man reiser for å handle og kombinerer det med en tur, eller tar en tur og dessuten handler, vil handelen i begge tilfeller bli definert som grensehandel. Nordmenn på ferie i andre land som handler og konsumerer varer der, er ikke grensehandel.

1.1 Undersøkelse 2006

Undersøkelsen er gjennomført som telefonintervju, der et sannsynlighetsutvalg på 1000 personer i alderen 18-79 år ble intervjuet om en rekke temaer, ikke bare grensehandelsvirksomhet. Undersøkelsen ble gjennomført av Norstat med feltarbeidet i februar 2006.

Første spørsmål i grensehandelsdelen er omtrent identisk med dem som ble stilt i 1999, 2003 og februar 2004:

Har du eller noen i din husstand i løpet av de siste 6 månedene handlet dagligvarer i Sverige for å ta med hjem?

Hvis ja, hvor mange ganger?

Har du selv vært med på noen av disse handleturene (i løpet av siste seks mnd)?

(De som selv hadde vært med, fikk ytterligere spørsmål):

Når du tenker på den siste handleturen, handlet du da noen av de følgende varene (LES OPP)

- a) **Kylling** (kalkun, pålegg av fjørfe)
- b) **Kjøttvarer** (inkluderer både pølse, kjøttfarse, bacon etc. men inkluderer ikke kylling/fjørfeprodukter)
- c) **Mineralvann** (cola, brus, kullsyreholdig- og kullsyrefritt vann)
- d) **Sjokolade, godteri**

e)ØI

f)Vin, brennevin (eller sterkvin)

g)Sigaretter, tobakk

h)Snus

Neste spørsmål ble også stilt høsten 2004:

Omtrent hvor mye handlet du for sist du var i Sverige (norske kroner)?

Andre variabler er:

1 Strukturell variabel: Bosted (fylke)

2 Politisk stemmegivning

1.2 Undersøkelser i 1999, 2003, febr 2004 og okt 2004

Vi har gjort en del tidligere undersøkelser som vil bli brukt i sammenligningen med 2006. Alle disse er mulig å sammenligne for noen av spørsmålene.

1999 og 2003 (Lavik 2003)

Disse to undersøkelsene ble gjennomført av Gallup. Dette var telefonintervju av et representativt utvalg av den norske befolkning. Antall personer som ble intervjuet var ca 1000 i 1999 og 925 i 2003, alderen 18 til 80 år.

Undersøkelsen i 1999 ble utført i slutten av oktober, mens undersøkelsen i 2003 ble utført i februar. Det er derfor ikke de samme 6 månedene det blir besvart for, noe som gjør sammenligningen over tid noe usikker. I 2003 vil julen være inkludert, mens i 1999 er sommer inkludert.

To av spørsmålene som ble stilt var identisk for begge undersøkelsene:

Har din husstand i løpet av de siste 6 månedene handlet dagligvarer i Sverige for å ta med hjem?

Hvis ja, hvor mange ganger?

Siste spørsmål ble kun stilt i 2003:

Hvor mye handlet du eller din husstand for i dagligvarer siste gang, i norske kroner (omtrent)?

Dette var spørsmål om husholdningene. Det vil si at de også kan svare på andres vegne, dersom de kjenner svarene.

Jan 2004 (Lavik 2004a)

Undersøkelsen ble gjennomført i januar 2004 av Gallup (telefonomnibus). Utvalget er begrenset til de 8 østlandsfylkene Østfold, Akershus, Oslo, Hedmark, Oppland, Buskerud, Vestfold og Telemark. Det er disse fylkene som de fleste grensehandlere som reiser til Sverige kommer i fra. (Dette er de samme fylkene som ble benyttet i tilsvarende grensehandelsundersøkelser av Opinion i 1999, 2000 og 2001, som er referert til i 2004a, men som ikke vil bli referert til i denne). Alderen er 18 år og eldre. Disse resultatene er sammenlignet med tilsvarende undersøkelser fra 1999 (slutten av oktober) og 2003 (februar) også gjennomført av Gallup, referert til over.

To av spørsmålene er helt identisk med dem som ble stilt i 1999, 2003 og 2004:

Har din husstand i løpet av de siste 6 månedene handlet dagligvarer i Sverige for å ta med hjem?

Hvis ja, hvor mange ganger?

Neste spørsmål ble stilt i 2003 og 2004 (men ikke i 2006 febr):

Hvor mye handlet du eller din husstand for i dagligvarer siste gang, i norske kroner (omtrent)?

I tillegg har vi data som over hva de har kjøpt:

- kjøttvarer
- meierivarer
- vin, brennevin
- øl, mineralvann
- tobakk, sigaretter
- sjokolade, godterier
- andre matvarer

Okt 2004 (Lavik 2004b)

Første undersøkelse ble foretatt i begynnelsen oktober 2004 av TNS Gallup. Vi spurte om grensehandel i løpet av de tre siste månedene (juli, august, september). Tidligere har vi gjort tilsvarende undersøkelser, men tidsperioden har da vært lengre, i løpet av de siste 6 mnd (Lavik og Dulsrud 2000, Lavik 2003, Lavik 2004). Siden vi også ønsket å kartlegge volum av enkelte produktgrupper, håpet vi å få mer pålitelige svar dersom de ikke behøvde å huske så langt tilbake. Dette gjaldt for så vidt de andre spørsmålene også. 1877 personer 18 år og eldre er intervjuet over telefon. Spørsmålene var følgende:

Hvis en person i husstanden:

Har du i løpet av de tre siste månedene (Juli, August og September) vært i Sverige, Danmark eller Finland og handlet varer for å ta med hjem?

Hvor mange ganger har du vært på handletur i disse tre landene (hhv Sverige, Danmark, Finland)

Hvis besøkt flere land, hvilket land besøkte du sist?

Hvis flere personer i husstanden:

Har noen i husstanden din i løpet av de tre siste månedene (Juli, August og September) vært i Sverige, Danmark eller Finland og handlet varer for å ta med hjem?

Hvis ja, hvor mange ganger har noen fra husstanden vært på handletur i disse tre landene, i løpet av de siste tre månedene (svarer for hvert land)

Har du selv vært med på noen av disse handleturene, og hvilket land besøkte du i så fall sist?

Hvis besøkt flere land, hvilket land besøkte du sist?

Jeg leser nå opp noen ulike vareslag. Når du tenger på den siste handletur til....., handlet du da noen av disse varene? (Kylling, kalkun pålegg av fjørfe, kjøttvarer, meierivarer, vin eller sterkvin, brennevin, øl, cider, mineralvann, sigaretter, tobakk, snus, sjokolade og godteri, andre varer og tjenester)

Omtrent hvor mye handlet du for i DAGLIGVARER sist du var i i Norske kroner?

Omtrent hvor mye handlet du for TOTALT SETT (alt inklusive dagligvarer, alkohol, tobakk, andre varer og tjenester) sist du var i I Norske kroner?

1.3 Tidligere forskning om grensehandel

Det har vært gjort en del grensehandelsundersøkelser tidligere av blant annet HSH (tidligere HFU) og Østfoldforskning. Dette har stort sett vært undersøkelser som har konsentrert seg om hva man kjøper, for hvor mye, transportmiddel, hvilke dager man reiser, hvor man kommer fra, osv. (Ericsson 1997, 1999, 2001; HFU 1988, HSH 1994, HSH 2000).

Høsten 2002 og februar 2003 gjorde Norsk senter for bygdeforskning og SIFO flere grensehandelsundersøkelser, der vi var opptatt av forbrukerne og deres holdning til grensehandel, samt hvem de var med hensyn til bakgrunnsvariabler og også hvor mye de kjøpte, hva de kjøpte, hvor ofte de handlet osv (Follo 2003, Lavik 2003, Stordal 2003). Funnene fra disse undersøkelsene kan kort oppsummeres som følger:

Landsrepresentative undersøkelser: Prisforskjeller og grensehandel mellom Norge og Sverige – sammenlignende prisundersøkelser av utvalgte grensehandelsvarer, kjente merkevarer og alkohol 2002 og ulike grensehandelsundersøkelser (Lavik 2003):

Handleturene fordelte seg jevnt over hele året, noe færre i januar, og noen flere i sommermånedene. Av dagene var lørdag den hyppigste handledagen, spesielt i 2002 (20 prosent), noe som kan skyldes at 1. juli 2001 ble det åpnet opp for lørdagsåpne Vinmonopol (Systembolag) i Sverige. Ca 9-10 prosent av handleturene er lagt til søndager (i Sverige er det tillatt med søndagsåpne butikker).

Østfold er det fylket som størst *prosentandel* av grensehandlere til Sverige kommer fra. I 2003 svarte 81 prosent at de hadde handlet dagligvarer i Sverige minst en gang i løpet av de siste 6 månedene. Deretter følger Hedmark med 60 prosent, etterfulgt av Akershus, Telemark, Vestfold, Oslo og Buskerud. Fra Nord-Trøndelag hadde 32 prosent handlet dagligvarer i løpet av de siste 6 månedene (Gallup). Grensehandlerne fra Østfold og Hedmark handler oftest. I *antall* er det imidlertid flere hushold fra Oslo og Akershus som har handlet dagligvarer i Sverige i løpet av de siste 6 mnd.

Personer i de midterste aldersgruppene handlet oftere i Sverige enn de yngste og eldste. Ellers var det ingen forskjeller på menn og kvinner. Dette skyldes antakeligvis at mange par reiser sammen for å handle. Inntekt viser liten sammenheng med grensehandel. Personer som stemte Fremskrittspartiet var noe overrepresentert blant grensehandlerne i Sverige i forhold til stemmegivning i befolkningen, mens Kristelig Folkeparti, Venstre og Senterpartiet var underrepresentert.

Kvantitativ grensehandelsundersøkelse blant grensehandlere i Strømstad kommune 2002: Grensehandel – forbrukerfest eller politisk protest? (Storstad 2003):

Dette var grensehandlere "med stor G". Grensehandlerne i denne undersøkelsen skilte seg ikke fra befolkningen som helhet verken når det gjaldt utdanningsnivå, inntekt, alder eller om de er i jobb eller er trygdet.

Grensehandel krever kompetanse, ikke minst om priser, og denne kompetansen erverves gjennom praksis. Hvor godt de kjenner de ulike prisene er noe uklart.

Grensehandlerne mente at det er de høye avgiftene i Norge som gjør at prisene er mye høyere her. Politikerforakten og misnøye med norske avgifter var stor blant grensehandlerne.

Det er fire gode grunner for å handle i Sverige; økonomi, fritid/tur, det er et spenningselement i å smugle og det er en politisk protest. Grensehandel er en protest og dermed en form for politisk forbruk. Fremskrittspartivelgere var overrepresentert blant dette utvalget av grensehandlere; 51 prosent ville stemt Frp hvis det var valg i morgen, til sammenligning med 29 prosent for hele landet (oktober 2002).

Kvalitativ grensehandelsundersøkelse blant grensehandlere i Strømstad kommune 2002: Grenselinje-landet – grensehandel mellom handel og tur (Follo 2003):

Grensehandlere kombinerer det økonomisk rasjonelle med at de også tar det som en tur. Tur-argumentet nuller ut reiseutgiftene, "de går på kosepotten". Eller reiseutgiftene vurderes som besparelsen ved kjøp av en kartong med sigaretter – "og resten er ren netto", eller på 2 kg kyllingfilet: "Her har du tjent inne hele turen".

Den svenske billigheten er internalisert hos grensehandlerne. "Halve prisen" er deres oppfattelse av prisnivået. Forståelsen av billigheten er knyttet til mengdeforståelse. Når en får så mye (mer) for pengene i Sverige, da må det være billigere der.

Treenigheten av husholdningsbasert økonomisk fokus, den svenske billigheten og "handel-tur" dynamikk, gjør grensehandelen rasjonell. Det blir heller irrasjonelt ikke å handle i Sverige, og dermed fremstår forsøket på å stemple grensehandel som "harry" som meningsløst.

Grenselinjelandet er et nyoppdaget "land". Spesielt Svinesund er en miks av både norsk og svensk, et blandingsland. Nasjonalstatgrensene mellom Norge og Sverige blir her ikke-skarp.

Hovedbegrunnelsen for grensehandel er prisforskjeller. I 1999 gjennomførte vi ved SIFO en sammenlignende prisundersøkelse mellom Norge og Sverige, og fant betydelige forskjeller på typiske grensehandelsprodukter (Lavik og Dulsrud 2000). De store prisforskjellene har ført til betydelig handelslekkasje fra Norge til spesielt Sverige. Det er også handelslekkasje til andre land, blant annet til Danmark. I nord har man dessuten handelslekkasje til Finland, som også har en viss interesse.

2004 januar - Grensehandlere – annerledes enn andre?

I januar 2004 ble det gjennomført en undersøkelse om grensehandel av befolkningen i **8 østlandsfylker**; Østfold, Akershus, Oslo, Hedmark, Oppland, Buskerud, Vestfold og Telemark, 18 år og eldre. Undersøkelsen ble gjennomført av Gallup. Enkelte spørsmål i denne undersøkelsen er også stilt tidligere, i 1999 (Gallup og Opinion), 2001 (Opinion) og 2003 (Gallup). Denne er referert til i Lavik (2004a):

Fra 1999 til 2003 økte grensehandelen, målt som andel av befolkningen som har handlet, målt som handlehyppighet og handlebeløp når det gjaldt dagligvarer. Fra 2003 til 2004 syntes grensehandelen med Sverige å stagnere. Andelen som hadde handlet dagligvarer i Sverige i løpet av siste 6 mnd i 1999 var 44 prosent, økte til 52 prosent i 2003 og ble redusert til 48 prosent i 2004. Gjennomsnittlig antall handleturner blant dem som hadde handlet (dagligvarer) var 3,7 i 1999, 4 i 2003 og 3,7 i 2004.

Vi hadde i denne undersøkelsen en antagelse om at økte tollfrie kvoter (som gikk fra 3 kg kjøtt til 10 kg (kjøtt og ost) i januar 2003) kunne føre til økt grensehandel. Dette syntes ikke å ha skjedd, noe som muligens kan forklares med to forhold. Den første forklaringen kan være at mange tidligere overskred kvotene, slik at det som før var ulovlig nå er blitt lovlig. Den andre forklaringen er knyttet til valutakurser. I 6-måneders perioden før forrige undersøkelse i februar 2003, var den gjennomsnittlig ca 80 NOK for 100 SEK. I 6-månedersperioden før siste undersøkelse januar 2004 var gjennomsnittlig valutakurs ca 91 NOK for 100 SEK. Dette representerer en svekkelse av den norske kronen på 11 prosentpoeng, eller 13-14 prosent.

Kjøttvarer er den produktgruppen de fleste oppga å ha kjøpt. Ellers har produktgruppen "andre matvarer" økt markert. I 1999 hadde 39 prosent kjøpt "andre matvarer", i 2001 hadde andelen økt til 49 prosent, mens hele 62 prosent hadde kjøpt "andre matvarer" i 2004. Dette kan tyde på en "dragsugeffekt", der grensehandelen med lokkevarene kjøtt, alkohol og tobakk drar med seg en økning i handelen også med andre matvarer.

Enkelte produktgrupper skilte seg også ut i forhold til hva vi vet om bruken av dem i befolkningen. Dette gjelder spesielt tobakk, der 55 prosent har kjøpt i Sverige. Fra SSB vet vi at 26 prosent av befolkningen røyker daglig og 11 prosent av og til. Det kan tyde på at det blant grensehandlerne finnes en overvekt av røykere.

Grensehandelen skilte seg stort sett lite ut fra befolkningen ellers. Vi kunne dermed forkaste noen myter: Grensehandlerne domineres ikke av pensjonister på hygge- og handleturner til Sverige. Det er oftere yngre enn eldre, og oftere menn enn kvinner (er gjerne flere sammen når man reiser til Sverige). Grensehandel er et husholdssprosjekt, slik dagligvarehandel også er det her hjemme.

Grensehandelen skilte seg sterkt ut ved at de er mer prisbevisst når de handler i Norge. Det å reise til Sverige for å handle er i seg selv en prisbevisst handling. Når de er i Sverige derimot, sammenlignes prisene der i liten grad. Det kan tyde på at de ser på Sverige som en slags "lavprisbutikk". Som vi har sett fra andre undersøkelser vi har gjennomført, oppfattes Sverige som mye som billigere – "halve prisen". Reisekostnader eller andre innsatskostnader nulles ut ved utsagn som "kjøper du en kartong med sigaretter, er resten ren netto".

Grensehandel syntes også å ha et element av politisk markering. Dette kan være en grunn til at Frp-velgere var "storhandlere" i Sverige, mens Senterpartivelgere var sterkt underrepresentert. En annen grunn til at Frp-velgere er overrepresentert blant grensehandlere kan være kjøp av tobakk/sigaretter. Det er relativt flere blant Frp-sympatisører sammenlignet med andre partisympatisører som kjøpte slike produkter.

Som en hovedkonklusjon kan vi si at det er undergrupper av grensehandlere som skiller seg noe ut fra befolkningen, men i hovedtrekk er grensehandlerne som "alle andre".

Oktober 2004: Grensehandel i Sverige og Danmark (Lavik 2004b)

I første del av oktober 2004 ble et sannsynlighets utvalg på 1877 personer 18 år og eldre intervjuet over telefon om grensehandel til Sverige, Danmark og Finland i løpet av de siste 3 månedene. Antall respondenter som grensehandlet i Finland var så få i antall, at de ikke foreløpig kan analyseres. (Få som kommer med i en representativ undersøkelse fordi det bor relativt få personer i for eksempel Finnmark).

Grensehandelsproduktene er prissensitive, så når prisforskjeller minker eller øker mellom to land, kan dette registreres i endret grensehandel. For eksempel så vi at grensehandel av brennevin kjøpt i Systembolaget i Sverige har gått ned fra 2002 til 2003. Prisforskjellene på brennevin mellom Norge og Sverige er pr oktober 2004 ubetydelig. Dette skyldes at avgiftene på brennevin har gått ned, samt at den norske kronen ble svekket i denne perioden. Også i Danmark er det registrert endring i grensehandelen. Da Danmark reduserte brennevinsavgiften, samt reduserte en del andre avgifter 1. oktober 2003, ble danskenes grensehandel i andre land redusert.

33 prosent hadde handlet varer i Sverige i løpet av siste 3 mnd for å ta med hjem, mens tilsvarende tall for Danmark var 11 prosent. Dette gjelder altså hele befolkningen. Mens andelen fra Østlandet er overrepresentert som grensehandlere i Sverige (45 prosent fra Østlandet har handlet i Sverige), er det en stor andel som kommer fra Agderfylkene som handler i Danmark (31 prosent fra Vest-Agder). Østfold var det desidert største grensehandelsfylket der 80 prosent hadde handlet varer i løpet av de siste 3 mnd, og i gjennomsnitt hadde de handlet 5,1 gang, sammenlignet med gjennomsnitt for hele landet på 2,7 ganger.

I gjennomsnitt handler nordmenn like mye i dagligvarer i både Sverige og Danmark (1001 NOK i Sverige og 1017 NOK i Danmark) mens handlebeløp totalt er større i Danmark enn Sverige (1899 NOK i Sverige og 2553 NOK i Danmark). Dette skyldes at man handler andre produkter i Danmark enn i Sverige.

I Sverige handler man dagligvarer som kjøttvarer inkl kylling, godterier, øl og mineralvann og meierivarer. I Danmark er det langt flere som handler vin og brennevin. Derfor er totalbeløpet større i Danmark enn i Sverige. Det er grunn til å tro at mens man reiser til Sverige for først og fremst å handle dagligvarer, og dessuten handler man alkohol hvis det passer, mens i Danmark handler man alkohol, og så tar man med seg dagligvarer i tillegg. Det er også grunn til å tro at Danmarksturene i større grad er kombinasjon av handel og tur enn i Sverige, uten at vi vet dette helt sikkert. Det er en like stor andel som handler tobakk og sigaretter i både Sverige og Danmark. Sigaretter og tobakk er en grensehandelsvare som er svært sentral og fungerer som en spesiell lokkevare for dem som røyker. Det er også flere fra andre steder enn Østlandet som handler tobakk og /eller sigaretter siste gang de handlet i Sverige (51 prosent fra Østlandet, 58 prosent fra ellers i landet).

Av sammenlignbare tall kan det se ut som om grensehandelen til Sverige har gått ned i denne perioden. I januar 2003 (siste seks måneder) var gjennomsnittlig handlebeløp av dagligvarer for respondenter fra Østlandet (Østfold, Akershus, Oslo, Hedmark, Oppland, Buskerud, Vestfold og Telemark) på kr 1.337, i januar 2004 var sammenlignbart beløp på 1,298 kroner, mens oktober 2004 var tilsvarende handlebeløp på 1.007 kroner. Østfold har derimot vært stabil i gjennomsnittlig handlebeløp dagligvarer, mens for alle de andre østlandsfylkene er gjennomsnittsbeløpet redusert. Når vi ser disse tallene i sammenheng med salg fra Systembolaget til nordmenn som også har gått ned i perioden, samt at kjøpmennene på Svinesund rapporterer om redusert salg, kan dette indikere en nedgang i grensehandelen til Sverige i 2003.

Omsetning av alkohol fra Systembolagene langs grensen har gått ned på alle typer alkohol fra januar til august 2003 til januar til august 2004. Brennevinsalget i antall liter har gått ned med 23 prosent, mens vin har gått ned med 14 prosent.

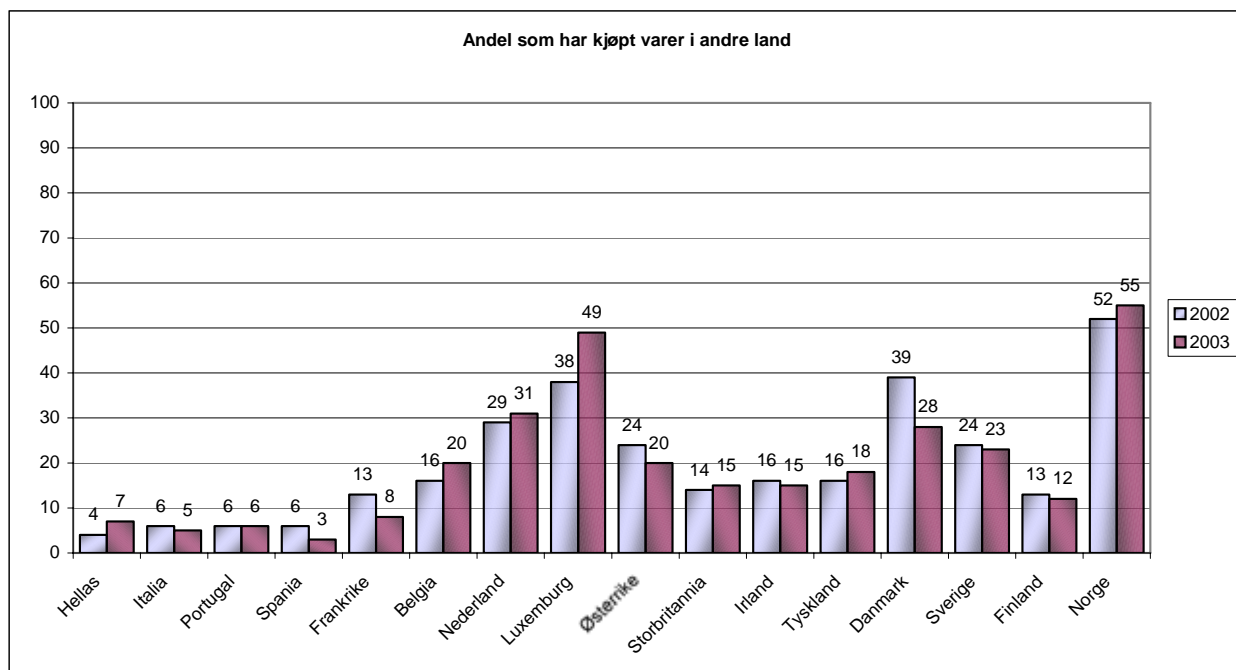
Samlet tyder disse opplysningene på at grensehandelen til Sverige gikk ned i 2003-2004. Grunnen kan være flere. Den norske kronen var svekket siden 2002, og dermed ble prisforskjellene mindre, selv om de fortsatt er store på en del varer. På andre varer er de nesten fraværende. Det er i dag ubetydeligere prisforskjeller på brennevin mellom Norge og Sverige. I Danmark derimot har prisene på brennevin gått drastisk ned, og det kan tenkes at noe av grensehandelen som tidligere var i Sverige nå foregår i Danmark. Andre grunner til redusert grensehandel til Sverige kan være omfattende veiarbeider i forbindelse med omlegging av E6 og ny Svinesundsbro. Dessuten var Nordby under ombygning med en utvidelse av kjøpesenteret der. Tilgjengeligheten har i perioder vært noe kaotisk.

Den illegale distribusjonsvirksomheten synes derimot å ha økt. Tollvesenet har økt antall beslag av brennevin, vin, øl, sigaretter og røyketobakk (fra pr 30/9-03 til pr 30/10-04). Økningen i antall beslag er 115 prosent for tobakk, 64 prosent for vin, 42 prosent for sigaretter, 44 prosent for brennevin og 41 prosent for øl. Mengder pr beslag har gått ned for brennevin, øl og tobakk. Dette betyr en økning i småsmugling. Mengde pr beslag har gått opp for vin og sigaretter. Dette indikerer en økning av storsmuglere, dvs den organiserte smuglervirksomheten. For spritsmuglingen (over 60%) er bunnen falt ut av markedet etter metanolskandelene i 2002 og 2003. Økte beslag har også en viss sammenheng med økte kontroller fra Tollvesenet, men økningen i kontroller har vært mindre enn økningen i antall beslag. Hvilke land smuglervarene kommer fra, vet ikke vi, men det kan jo tenkes at nedgang i salg fra Systembolaget også kan forklares ved økt smuglervirksomhet.

2 Grensehandel og priser

2.1 Norge i Europa

Grensehandel er ikke noe ensidig norsk fenomen. Man finner grensehandel mellom en rekke land, f.eks mellom Sverige og Danmark, mellom Danmark og Tyskland, mellom Canada og USA, osv. I en undersøkelse fra EU i 2002 og 2003 viser at 13 prosent av EU-forbrukere hadde grensehandlet minst en gang i løpet av de siste 12 månedene i 2002 og 12 prosent i 2003 (EUROBAROMETER 2002, 2003)¹.

Figur 2-1 Prosentandel som grensehandler i de 15 EU landene og Norge blant representative utvalg 15 år og eldre (vet-ikke inkl). 2002 og 2003²

¹ http://europa.eu.int/rapid/start/cgi/guesten.ksh?p_action.getfile=qf&doc=IP/02/16830|RAPID&lg=EN&type=PDF

² Kilde EU-landene (Eurobarometer): European Commission: Special Eurobarometer. Consumer Protection in the EU. Fieldwork: May-June 2003, Publication November 2003. Wave 59.2 – European Opinion Research Group EEIG

Spørsmålet i EU lyder: "Over the last 12 months, have you bought or ordered products or services for private use from shops or sellers located in another European Union country, or not?" (Yes, No or don't know).

Norge: Gallups Forbruker & Media, 2000-2001 (2002 for Norge er litt misvisende), og 2002-2003 (feltarbeid avsluttet sommeren 2003).

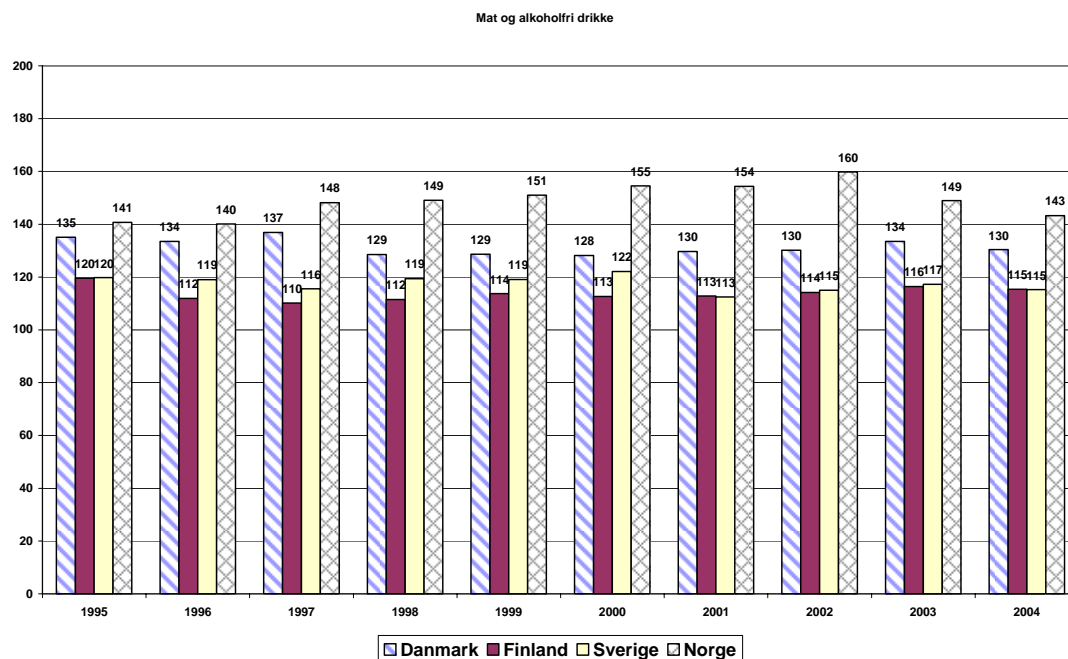
I Europa synes Norge å skille seg klart ut med den største andelen som har grensehandlet. Vi har dessverre ikke data for Sveits så vi vet ikke hvordan det ser ut der med hensyn til grensehandel.

Grensehandel oppstår gjerne når man finner varer på andre siden av grensen som enten er billigere eller er annerledes enn det man får i sitt eget land. Grensehandel kan også gå begge veier. Svensker handlet for eksempel brød og bakervarer i Norge (Ericsson 2001), men dette er neppe på grunn av pris ettersom prisnivået på brød og kornprodukter er vesentlig høyere i Norge enn i Sverige (Bruksås et al 2001b, SSB 2002³).

Flere undersøkelser viser at det er pris som har vært, og er hovedbegrunnelse for at forbrukerne krysser grensen til Sverige for å handle (HFU 1988, Opinion 1999, Storstad 2003).

2.2 Prissammenligning mellom land

Grunnen til prisskjeller mellom land er mange. Det kan være avgifter (merverdiavgift og/eller særavgifter), næringspolitikk og landbrukspolitikk (subsidiar, toll, kvoter), kostnadsnivå i et land, valutamessige forhold, topografiske og klimamessige forhold, etc.

Figur 2-2: MAT OG ALKOHOLFRI DRIKKE. Prissammenligning mellom land, over tid. EU15=100. (Kilde: Eurostat, PPP, price level indices)

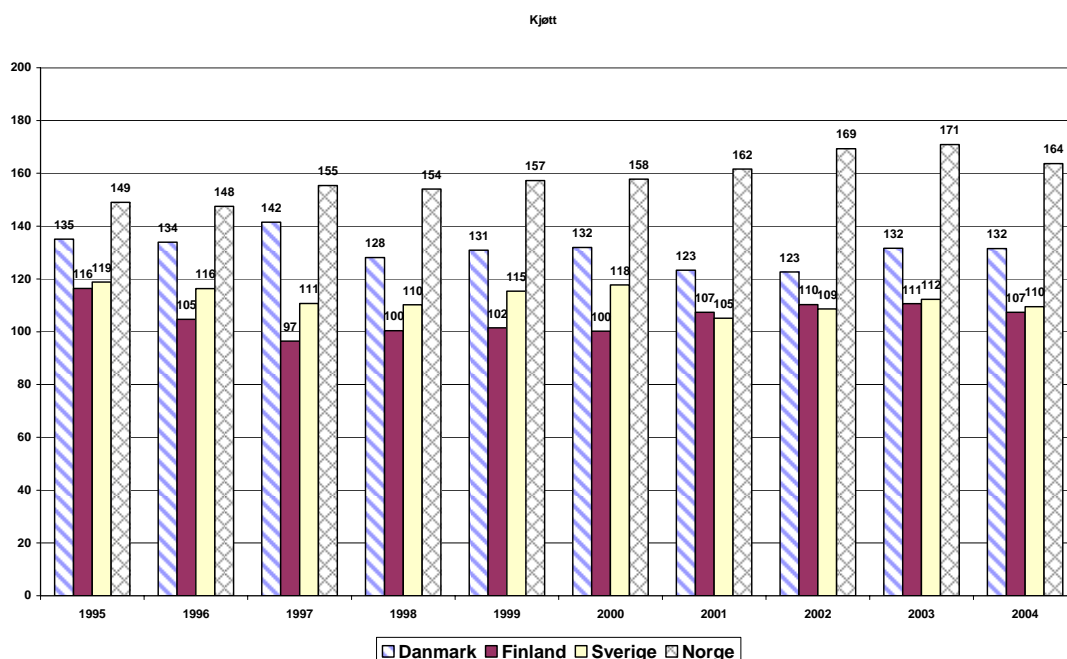
Spørsmålet i Norge lyder: "Hvor mange ganger i løpet av de siste 12 månedene har du reist til utlandet for å handle?" (Andelen som har svart positivt)

³ www.ssb.no/pppvare/main.html

Disse prissammenligningene er sammenligninger mellom land, og i disse tilfellene er det 15 EU-land som er inkludert. Etter at EU ble utvidet til 25 medlemsland, er det vanligvis disse 25 EU-landene som inngår som gjennomsnittlig sammenligningsgrunnlag, men for å få en utviklingstrend fra 1995 valgte vi EU15. Disse prissammenligningene er *ikke* mål på prisutviklingen i de enkelte land, da prissammenligning mellom land også er avhengig av forhold som valutakurser. Vi har valgt ut de landene som Norge har mest grensehandel med, selv om Sverige skiller seg klart ut som det viktigste landet nordmenn grensehandler i (Lavik 2004b).

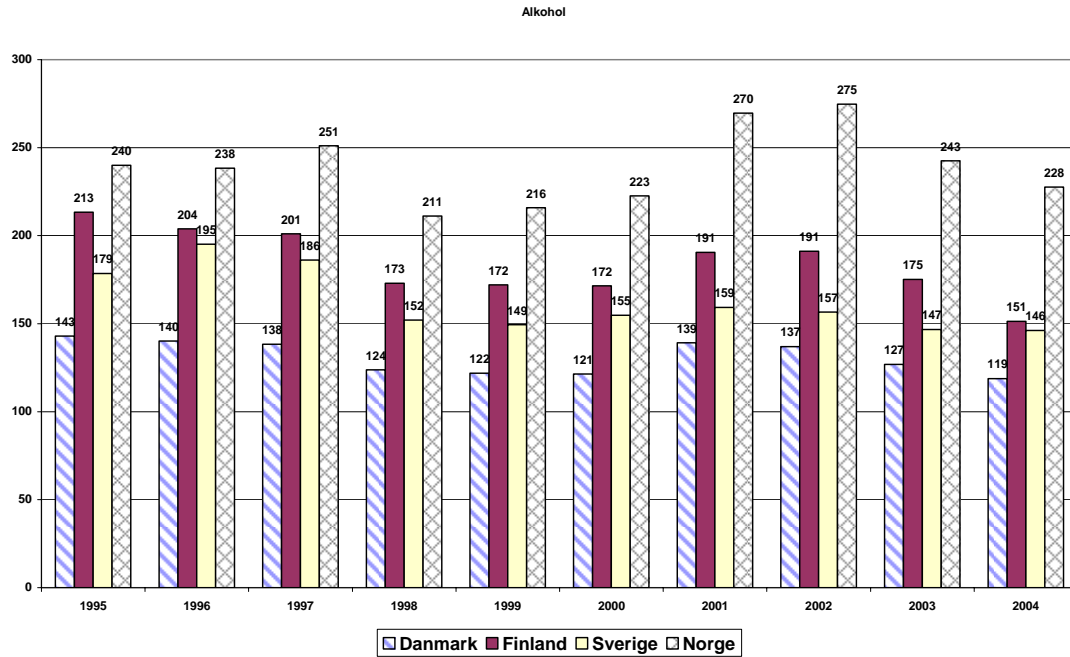
Gjennomsnittet for EU15 er satt til 100, så når det for eksempel står 143 for mat og alkoholfri drikke for Norge i 2004, betyr dette at disse prisene er 43 prosent høyere enn gjennomsnittlig EU-priser.

Norge har siden 1995 og fram til 2004 ligget godt over EU-gjennomsnittet når det gjelder mat, og fram til 2002 viste det en stadig økende avstand. I 2003 og 2004 var ikke prisforskjellene lenger fullt så dramatiske, i 2004 var matvareprisen 43 prosent høyere sammenlignet med EU mot 60 prosent i 2002. Sverige har i hele perioden ligget mellom 20 til 15 prosent høyere enn EU, dvs at de er betydelig nærmere EU enn Norge. Finland er på samme nivå som Sverige, mens Danmark ligger mellom Norge og Sverige/Finland. I 2000 til 2002 hadde Norge en 55 til 60 prosent høyere matvarepriser enn EU, så når dette er blitt noe mindre i 2003 og 2004, skyldes dette bl.a. at den Norske kronen var svært sterk i 2002.

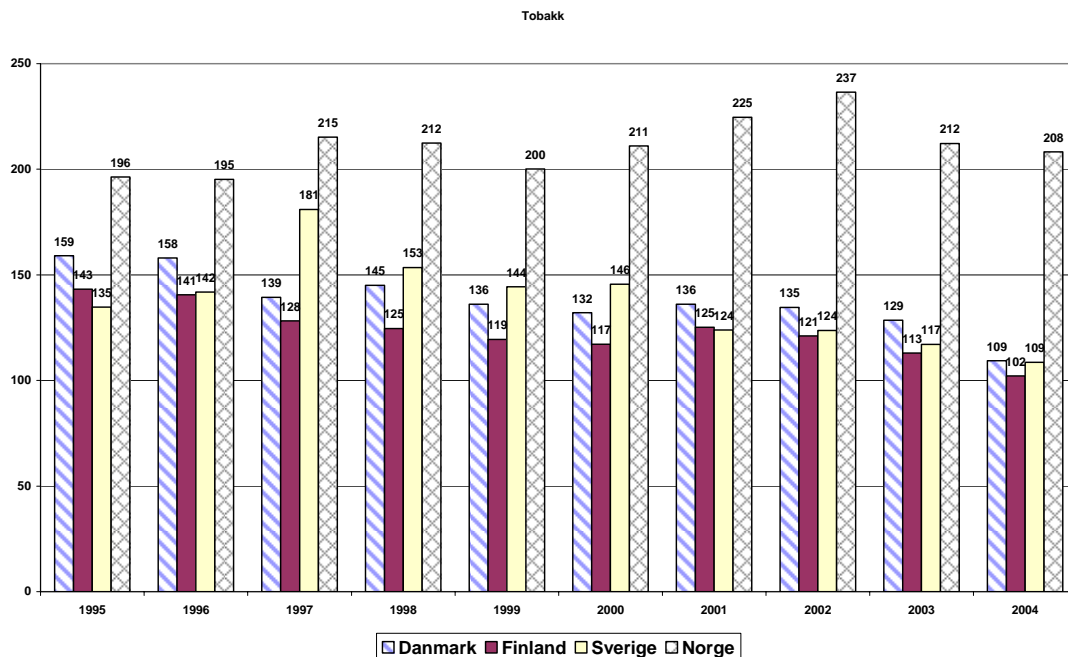
Figur 2-3: KJØTT. Prissammenligning mellom land, over tid. EU15=100. (Kilde: Eurostat, PPP, price level indices)

Når det gjelder kjøtt ser vi at prisforskjellene blir mye større enn for mat generelt når Norge sammenlignes med EU og spesielt i forhold til Sverige og Finland. I både 2002, 2003 og 2004 er prisene i Norge for kjøtt blitt mye høyere sammenlignet med EU, enn tilsvarende for spesielt Finland, men også Sverige. Norge har altså i hele perioden økt avstanden til EU, men nærmet seg svakt EU i 2004 (64 prosent høyere priser enn EU15).

Figur 2-4: ALKOHOL. Prissammenligning mellom land, over tid. EU15=100. (Kilde: Eurostat, PPP, price level indices)

Her ser vi et annet bilde. Alkoholprisene i Danmark er mye lavere enn de tre andre landene. Danmark hadde i 1995 43 prosent høyere alkoholpriser enn EU, mens i 2004 var disse nå 19 prosent høyere. Finland lå i 1995 113 prosent høyere enn EU, og har redusert til 51 prosent høyere i 2004. Sverige var i 1995 79 prosent høyere enn EU, og har i 2004 46 prosent høyere priser enn EU. Norge hadde i 1995 140 prosent høyere priser enn EU, ikke så langt unna Finland, mens i 2004 har det et prisnivå på 128 prosent høyere. Alle land har nærmet seg EU-nivå, men Norge har nærmet seg minst. I 2004 er det heller ikke så store forskjeller i alkoholprisnivået mellom Finland, Sverige og Danmark, mens Norge ligger betydelig over. Danmark reduserte brennevinsavgiften 1. oktober 2003, og Finland reduserte den i mars 2004. Norge hadde redusert sine brennevinsavgifter tidligere. I 2002 ble de satt ned til 5,98 kr/pr volumprosent og liter fra 7,04 i 2001, og ble ytterligere satt ned til 2,44 kr /pr volumprosent og liter (Stortingsproposisjon nr 1 2002-2003). Så selv med endringer i avgiftene ligger Norges priser på alkohol betydelig over de tre andre landene, og bidrar til grensehandel på disse produktene.

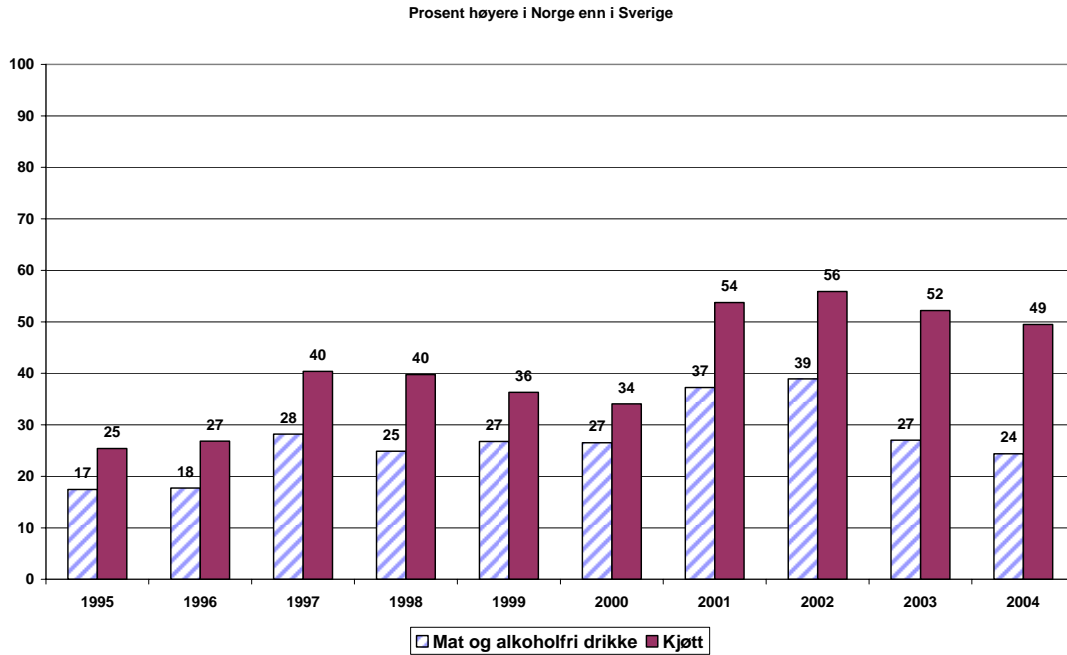

Figur 2-5: TOBAKK. Prissammenligning mellom land, over tid. EU15=100. (Kilde: Eurostat, PPP, price level indices)

Igjen ser vi at prisforskjeller i tobakk mellom de fire landene var store i 1995, men forskjellene mellom land har økt frem til 2002, for så å avta noe. Det er små forskjeller mellom Finland, Sverige og Danmark, mens Norge ligger betydelig over disse landene. Tobakksprodukter er populære grensehandelsprodukter.

2.3 Prissammenligning mellom Sverige og Norge

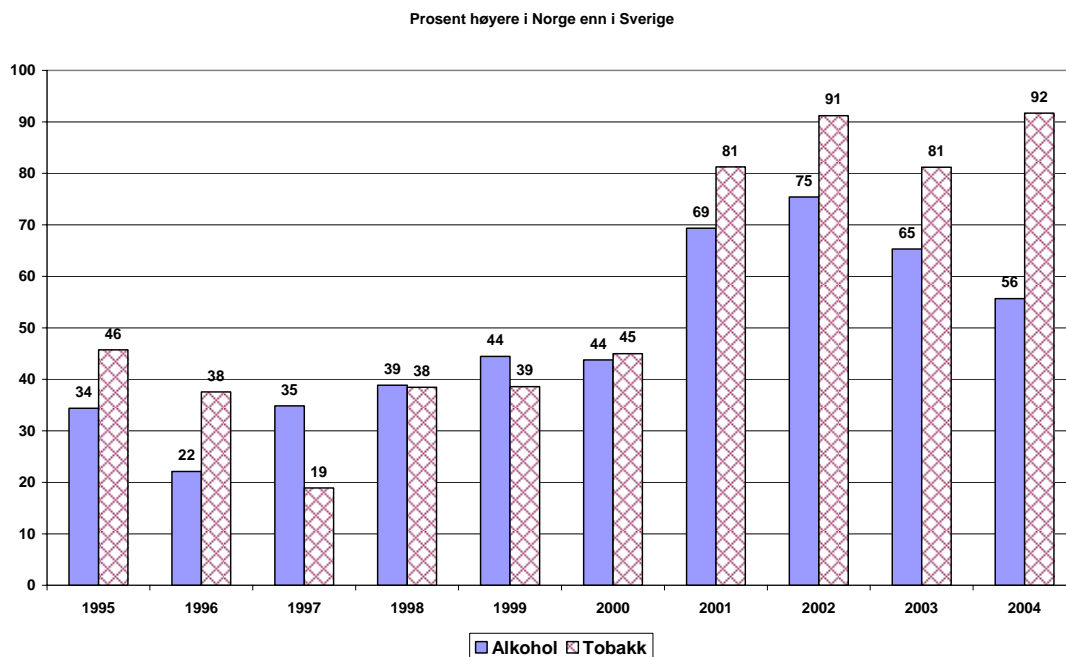
Disse prissammenligningene er gjort på bakgrunn av figurene foran (Norges prisnivå/Sveriges prisnivå). Omregnet til prosent får vi da hvor mye høyere prisene er i Norge sammenlignet med Sverige. (Vi kunne også gjort omvendt: Sveriges prisnivå/Norges prisnivå, og fortolkningen ville da være hvor mange prosent lavere prisene er i Sverige sammenlignet med Norge.)

Figur 2-6: Prosentvis høyere priser i Norge enn i Sverige på gruppen MAT OG ALKOHOLFRI DRIKKE, og KJØTT. Fra 1995 til 2004 (Kilde: Eurostat, PPP, price level indices)

Spesielt i 2001 og 2002 var prisene på både mat og kjøtt svært mye høyere i Norge enn i Sverige, selv om det var i denne perioden merverdiavgiften på mat ble halvert i Norge (1. juli 2001). Dette skyldtes bla den sterke kronen spesielt i 2002, men også i 2001. 2003 og 2004 var forskjellene noe mindre. I den perioden var den norske kronen noe svakere enn de to tidligere år.

I 2004 var prisene på mat og alkoholfri drikke 24 prosent høyere i Norge enn i Sverige, og 49 prosent høyere på kjøtt. Dette gjelder representative handlekurver i Norge og Sverige. Prisene på typiske grensehandelsprodukter er derimot betraktelig lavere langs grensen til Norge på svensk side. I 2004 var prisene mellom Strømstad og Norge anslått til å være 72 prosent høyere i Norge enn i Sverige på produkter som eksempelvis kjøtt, meierivarer, mineralvann, tobakk og øl (Lavik 2004c). Enkelte produktgrupper som fjørfe var prisforskjellene svært store; 177 prosent høyere i Norge enn i Sverige. I Sverige langs grensen til Norge er priskonkurransen sterk i bestrebelsen på å trekke til seg norske kunder.

Figur 2-7: Prosentvis høyere i Norge enn i Sverige på gruppen ALKOHOL og TOBAKK. Fra 1995 til 2004 (Kilde: Eurostat, PPP, price level indices)

Fra 1996 og fram til 2002 har alkoholprisene i Norge blitt stadig høyere enn i Sverige, men noe lavere i 2003 og 2004. Høydepunktet i 2002 og noe nedgang i 2003 og 2004, skyldes både valutakursene og endringer i alkoholavgiftene. I 2002 var den norske kronene svært sterk i forhold til SEK, samt at i denne perioden ble spesielt brennevinsavgiften satt ned i Norge. I 2004 var det for eksempel svært små prisforskjeller på brennevin, slik at de store prisforskjellene som fortsatt eksisterer gjelder vin og øl (Lavik 2004c).

Tobakksprisene viser omtrent samme mønster, toppår i 2002 men også 2004. Det siste skyldes bl.a. en sterk økning i tobakksavgiften i Norge. I 1997 var året der tobakksprisene kun var 19 prosent høyere i Norge enn i Sverige. Dette skyldes bl.a. at det året økte Sverige kraftig sine avgifter på sigaretter, men disse ble satt ned igjen like etter (NOU 2003:17).

Dette er prisforskjeller generelt. Det er viktig å nevne at enkelte produkter er mer typiske grensehandelsvarer enn andre, og at en del produkter er billigere på den svenske siden langs grensen enn ellers i Sverige (Lavik 2004c).

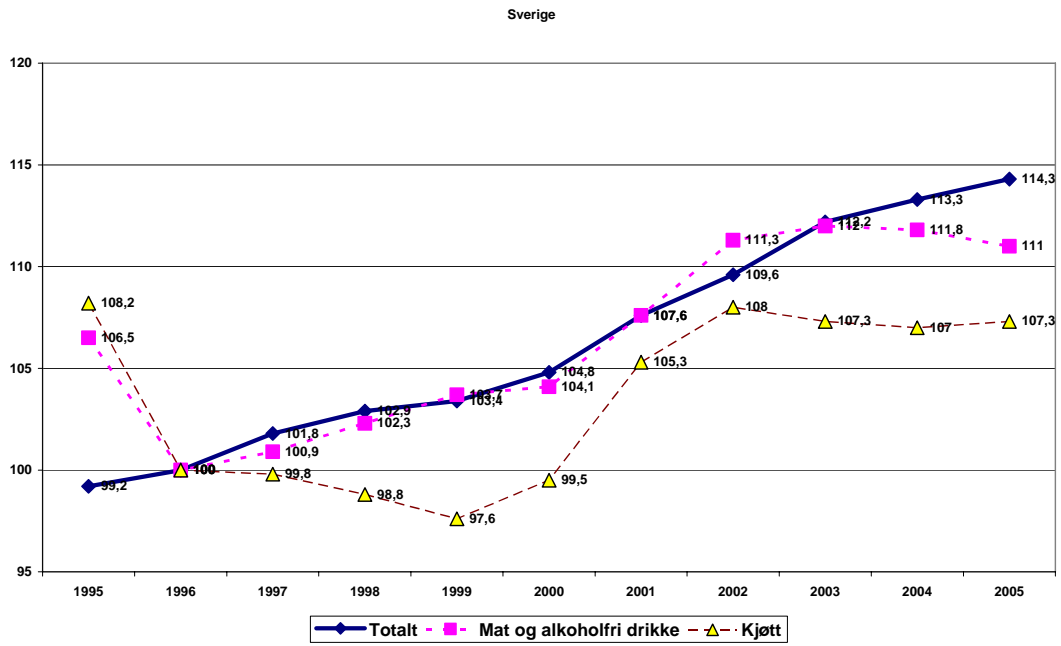
2.4 Prisutvikling i Sverige og Norge

Vi har også sett på prisutviklingen i Sverige og Norge, og har da benyttet harmoniserte prisindeks. Disse er ikke helt identisk med konsumprisindeksene i de respektive landene fordi varene som inngår i de harmoniserte indeksene ikke er helt de samme som i de nasjonale indeksene.⁴

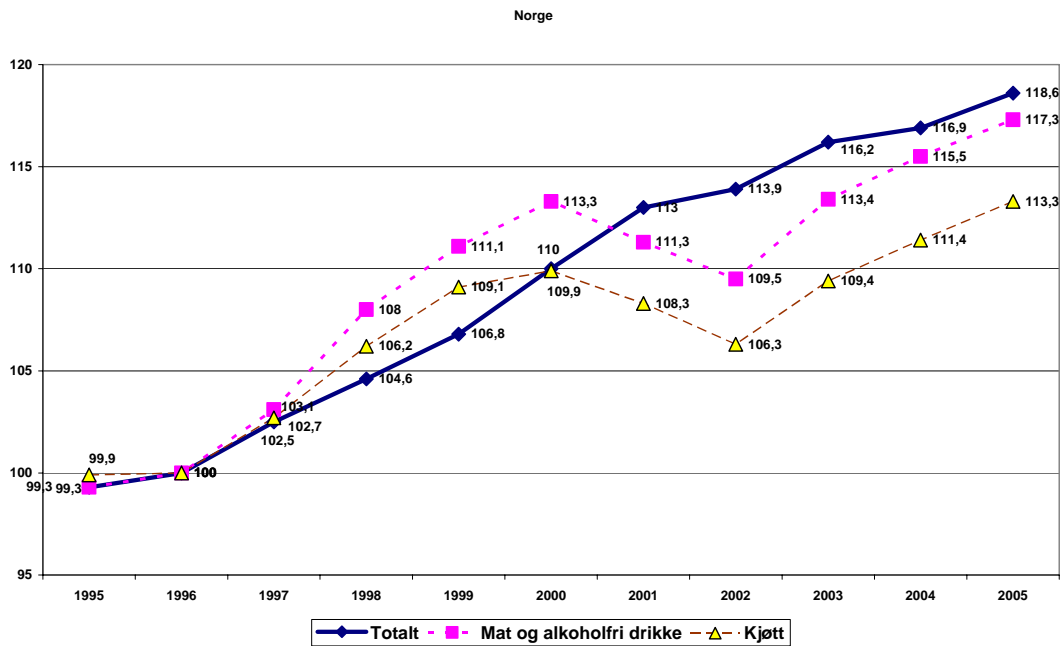
⁴ Fra www.ssb.no "Den harmoniserte konsumprisindeksen (HKPI) er en indikator for bruk i sammenlikninger av prisutviklingen i EØS-området. Indeksen for det enkelte land er laget over en felles mal som på noen punkter skiller seg fra KPI, HKPI baserer seg i all hovedsak på det samme prismaterialet som KPI, men enkelte varer og tjenester som er problematiske å sammenlikne mellom land har vært utelatt"

Den totale prisutvikling viser noenlunde samme tendens i både Sverige og Norge, men med en noe høyere prisvekst for Norge. Fra 1996, som er satt til 100, og fram til 2005, økte prisene med 14,3 prosent i Sverige og 18,6 prosent i Norge. Mat og alkoholfri drikke har økt mer i Norge enn i Sverige fra 1996, 13,3 prosent i Norge mot 7,3 prosent i Sverige, til tross for at merverdiavgiften på næringsmidler ble halvert 1. juli 2001 i Norge (fra 24 til 12 prosent). Denne reduksjonen kan vi lese av på kurvene i 2001 og 2002, både for mat og kjøtt. 1. januar ble merverdiavgiften på mat redusert til 11 prosent, en reduksjon vi ikke kan lese av kurven. (1 januar 2006 økte merverdiavgiften på mat i Norge til 13 prosent.)

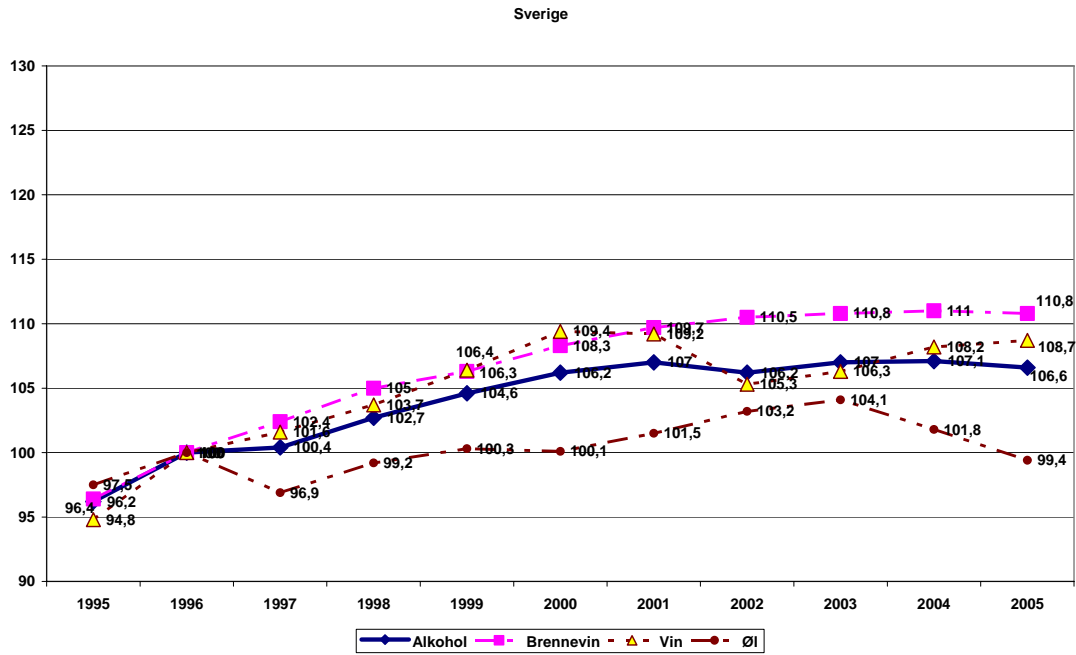
I Sverige ble det en kraftig reduksjon av prisene på mat og kjøtt i 1995. Sverige reduserte merverdiavgiften på mat fra 25 til 12 prosent 1.1.1996. Denne reduksjonen fikk betydning for kjøpekraftspariteten, som figuren over viser, men liten betydning for prisnivåindeksen fordi den svenske kronen styrket seg betydelig fra 1995 til 1996 (Bruksås et al 2001a) – se figur over prissammenligninger mellom land.

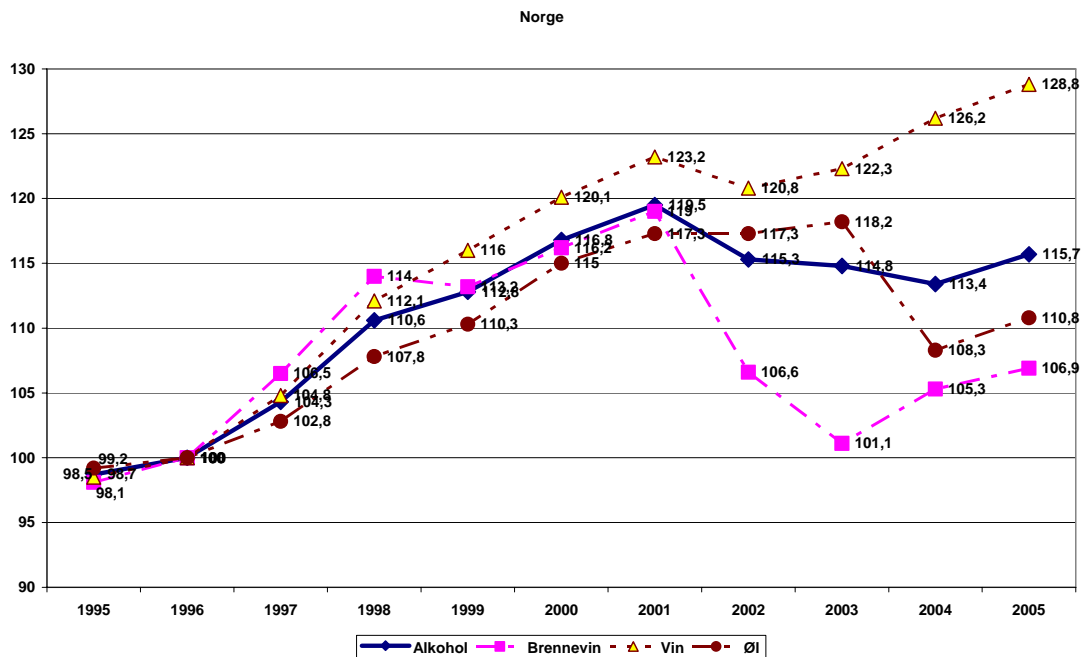
Figur 2-8: Prisutvikling i Sverige Totalt, Mat og alkoholfri drikke, Kjøtt. Harmoniserte prisindekser (Kilde: Eurostat,) 1996=100

Figur 2-9: Prisutvikling i Norge Totalt, Mat og alkoholfri drikke, Kjøtt. Harmoniserte prisindekser (Kilde: Eurostat) 1996=100

Figur 2-10: Prisutvikling i Sverige Totalt Alkohol, Brennevin, Vin, ØI. Harmoniserte prisindekser (Kilde: Eurostat) 1996=100

Figur 2-11: Prisutvikling i Norge Totalt Alkohol, Brennevin, Vin, ØI. Harmoniserte prisindekser (Kilde: Eurostat) 1996=100

ALKOHOL GENERELT

I Norge har prisene på alkohol økt sterkt fram til 2001, men gikk noe ned etter reduksjon i avgifter. I Sverige har alkoholprisene økt svakt, men jevnt.

I 2004 økte alkoholavgiftene igjen i Norge, men svakt (fra 5,44 pr vol prs og liter til 5,54 for brennevin, og 3,55 til 3,61 for øl og vin (fra 4,75 vol prost til 22 vol pst)⁵ Fra

⁵ (Finansdep www.odin.dep.no/fin_2003-2004).

2005 til 2006, økte satsene for brennevin fra kr 5,54 til kr 5,64 vol prs og liter). Øl og vin økte fra 3,61 vol prs og liter til 3,67).⁶

Endringene i alkoholavgiftene i Norge kan leses av på kurven for alkohol.

VIN

Prisene på vin har økt mye sterkere i Norge enn i Sverige, fra 1996 til 2005 har de i Norge økt med 28,5 prosent mot 8,7 prosent i Sverige. I begge land var det en svak nedgang fra 2001 til 2002.

I Norge ble avgiften på sterkvin satt ned med om lag 60-70 kroner ved årsskiftet 1999/2000, så gikk den litt opp igjen i 2000 og 2001, for så å gå noe ned igjen i 2002.

I Norge gikk avgiften for svakvin sterkt opp fra 1996 til 1998, og gikk litt ned igjen i 2002 (NOU 2003:17) (fra 3,65 pr volumprosent pr liter til 3,47) og økte igjen til 3,55 i 2003 (St.prp 1 2002-2003)

I Sverige gikk avgiften på svakvin sterkt ned 1. desember 2001 med 18,8 prosent. Denne endringen var begrunnet i EU-kommisjonens krav om at Sverige måtte harmonisere sin beskatning av øl og vin (NOU 2001: 17). Denne reduksjonen kan leses ut av figuren over prisutvikling der prisene på alkohol gikk svakt ned i 2002.

ØL

I Sverige har ølprisene gått svakt ned fra 1996 til 2005, mens i Norge har de økt med 10,8 prosent.

Ølavgiften i Norge gikk svakt opp i 1998, svakt ned i 2002, og avgiften har siden økt svakt (ca 2 prosent hvert år). Fra 2003 til 2004 gikk imidlertid ølprisene sterkt ned i Norge, noe som antageligvis skyldtes en prisrig på øl i forkant av den tyske lavpris-kjeden Lidl's planer om å etablere seg i Norge (Lidl åpnet sine første butikker i september 2004) (Lavik 2004d).

I 1997 gikk ølavgiften ned i Sverige med 38 prosent (NOU 2003:17). Denne reduksjon i avgift vises igjen i en svak nedgang i ølprisene fra 1996 til 1997 i Sverige.

BRENNEVIN

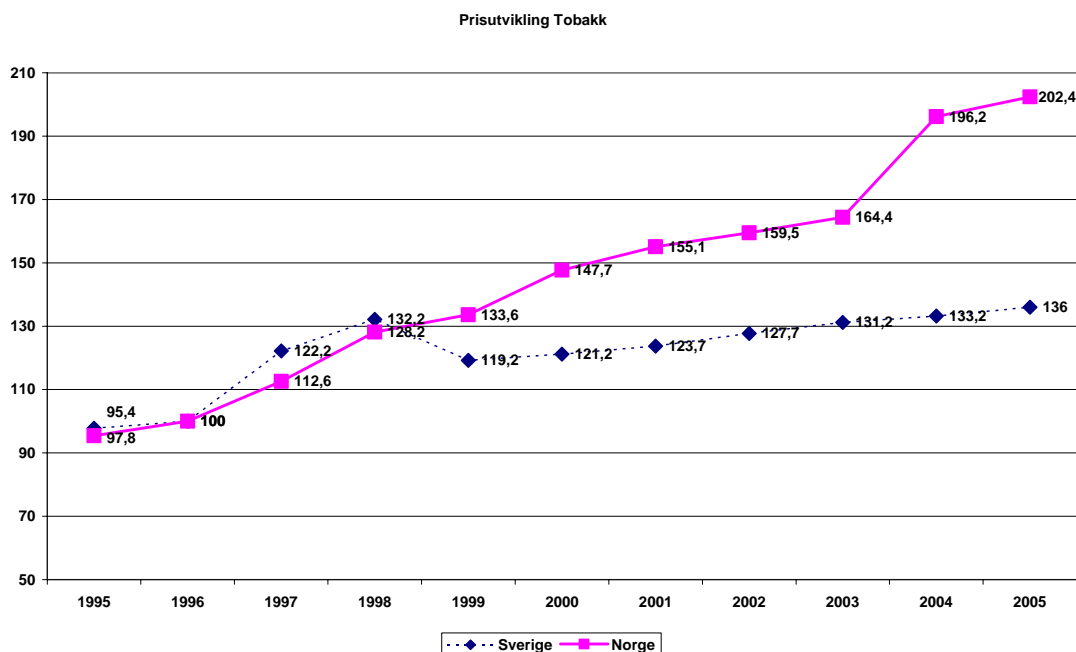
Brennevinsprisene har økt svakt mer i Sverige enn i Norge, med 10,8 prosent i Sverige mot 6,9 prosent i Norge (fra 1996 til 2005).

I Norge økte brennevinsavgiften fra 1995 til 1998, og holdt seg praktisk talt uendret til 2001 (NOU 2003:17). I 2002 ble den redusert (fra kr 7,04 pr volumprosent og liter til kr 5,98) og ytterligere ned i 2003 (til 5,44) (St.prp nr 1 2001-2002, 2002-2003). I 2003 var den under 1995-nivå (NOU 2003:17)

I Sverige gikk brennevinsavgiften svakt opp fra 1995 til 1998, og har siden vært stabil (NOU 2003:17).

Den sterke reduksjonen i avgiftene på brennevin i Norge i 2002 og 2003 (reduksjon på 29 prosent i avgiftene) førte til at det i 2004 var svært små prisforskjeller på brennevin mellom Norge og Sverige (Lavik 2004 c).

⁶ http://www.odin.dep.no/fin/norsk/tema/skatter_avgifter/006081-990175/dok-bu.html

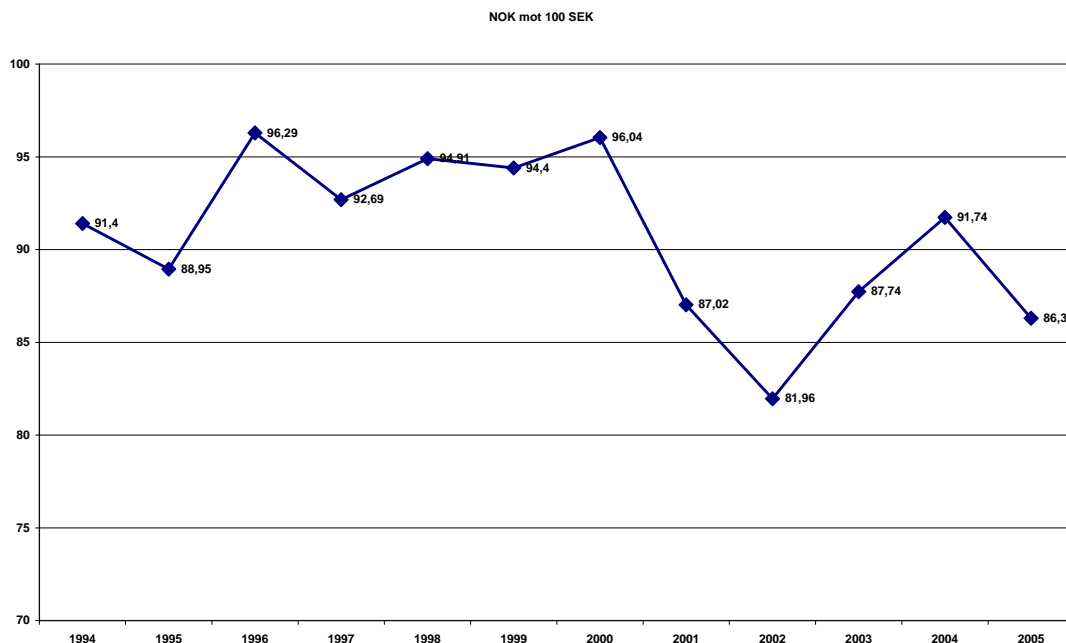
Figur 2-12: Prisutvikling i Sverige og Norge over tobakksprodukter. Harmoniserte prisindekser (Harmoniserte prisindekser (Kilde: Eurostat) 1996=100)

Prisutviklingen for tobakk har i Norge vært så dramatisk at vi satte den i eget diagram og sammenlignet der direkte med Sverige. I Norge har prisene på tobakk fordoblet seg fra 1996 til 2005, mens i Sverige har de økt med 36 prosent. Dette skyldes at tobakksavgiftene er endret, spesielt i Norge. På sigaretter har avgiftene fra 1995 økt jevnt i Norge, med over 40 prosent fra 1995 til 2003, fra 2004 til 2005 økte de med 1,7 prosent og det samme økte de med fra 2005 til 2006. Røyketobakk har hatt en sterk avgiftsøkning fra perioden 1995 til 2003, med en avgiftsøkning som nesten er firedoblet (NOU 2003:17). Fra 2003 til 2004 ble avgiften på røyketobakk økt drastisk, med hele 48 prosent (fra kr 120 til kr 177 pr 100 gr). Fra 2004 til 2005 økte den til 181 kr pr 100 g, og fra 2005 til 2006 økte en til 184 kr pr 100 gr.⁷

I Sverige økte avgiftene på sigaretter kraftig i 1997 og 1998, men ble kraftig redusert igjen i 1999. Avgiftene på røyketobakk ble også økt i 1997 og 1998 i Sverige med 64 prosent (NOU 2003: 17). Disse økningene og reduksjonene kan vi se av figuren over.

⁷ http://www.odin.dep.no/fin/norsk/tema/skatter_avgifter/006081-990175/dok-bu.html

2.5 Valuta SEK og NOK

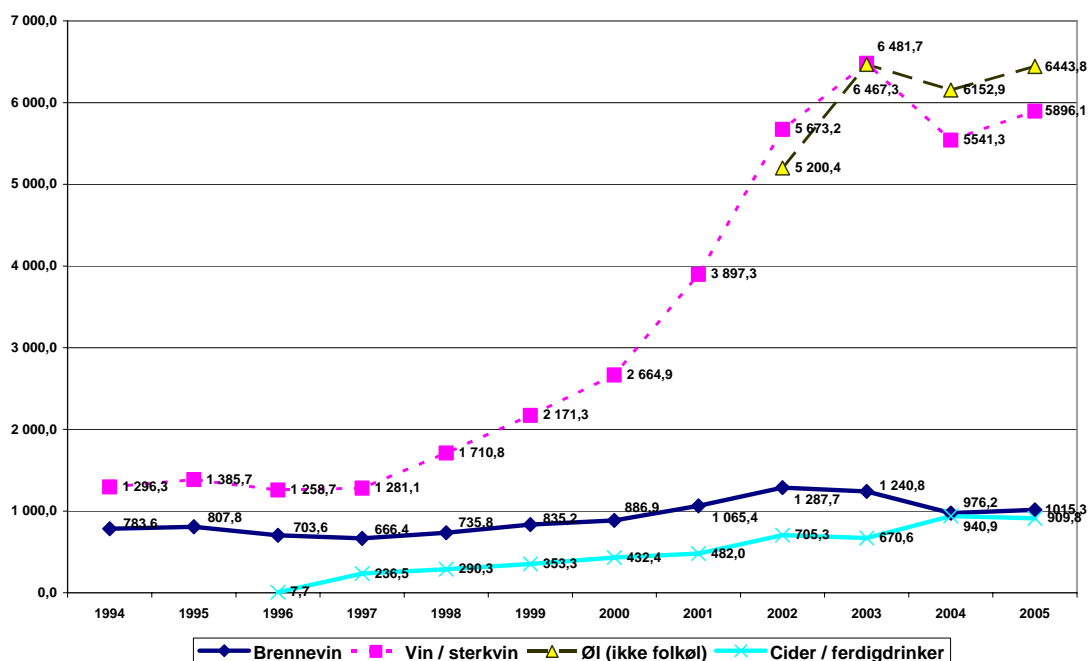
Figur 2-13: Valutautvikling mellom Norge og Sverige; NOK mot 100 SEK. (Kilde: Norges Bank)

Som nevnt er valutakursene med på å påvirke prisforskjeller mellom land. Vi ser at i 2002 var den norske kronen svært sterk i forhold til den svenske. Det er også dette året prisenivået mellom Norge og EU er på det høyeste. I 2003 og 2004 var den norske kronen noe mer svekket i forhold til den svenske kronen. Dette førte til at prisforskjellene mellom Norge og Sverige ble noe mindre enn det de var i 2002. I 2004 gikk også grensehandelen med Sverige noe ned. I 2005 er den norske kronen igjen i ferd med å bli styrket (svenske varer blir enda billigere for nordmenn å importere), og grensehandelen er i ferd med å øke igjen. Endringer i valutakursen har nok en viss betydning for om grensehandelen øker eller minker, men valutakursene forklarer bare en liten del av de store prisforskjellene som finnes på sentrale grensehandelsprodukter, som kjøtt, alkohol og tobakksprodukter.

Siden prisøkningen i Norge har vært sterkere enn i Sverige i 2005 og den norske krone i forhold til den svenske fra 2004 til 2005 er blitt styrket, har dette ført til at prisforskjellene mellom Norge og Sverige på sentrale grensehandelsprodukter igjen har økt.

3 Grensehandel med alkohol og smugling

3.1 Grensehandel med alkohol (VBF)

Figur 3-1: Grensehandel Systembolaget. Pr 1000 liter.⁸

Salg til nordmenn ved Systembolagets 20 utsalg langs grensen, 1000 liter⁹ (definert som "mersalg" når vanlig svensk per-capita salg er fratrukket). (Kilde: Systembolaget/VBF).

Grensehandel med alkohol kjøpt på Systembolaget i Sverige har økt fra 1994 til 2003 for de fleste alkoholvarene. Vin og sterkvin har økt mest, men også øl har et omfattende innslag. Det ser ut som vinsalget begynte å ta av fra 1998, men tok vir-

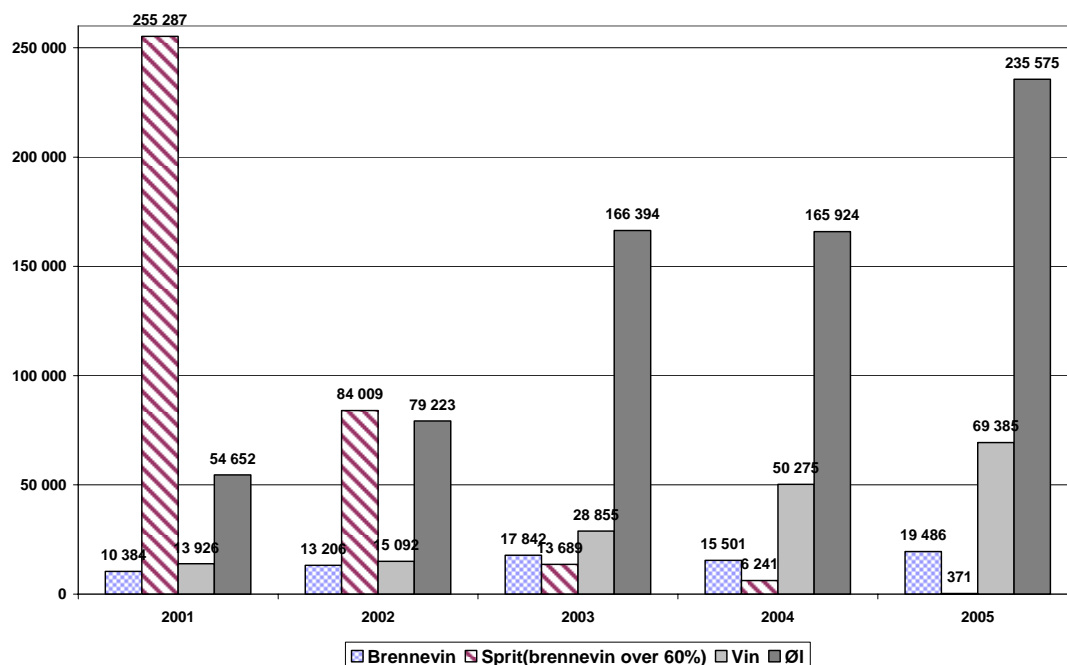
⁸ (Kilde: <http://www.vbf-org.no/index.php?cat=21824>, 19. februar 2006)

⁹ Definert som "mersalg" når vanlig svensk per-capita salg er fratrukket. Metoden for disse målingene innebærer å sammenlikne Systembolagets salg per innbygger i grensekommunene og i Midt-Sverige. Det ekstra salget per innbygger ved Systembolaget langs grensen utgjør norsk grensehandel. VBF har siden sommeren 2001 foretatt månedlige målinger av den norske grensehandelen med vin og brennevin ved Systembolaget i Sverige. I 2003 er det også foretatt månedlige målinger av grensehandelen med øl, cider og ferdigdrinker (såkalt "rusbrus"). www.vbf-org.no.

kelig av i 2001 og 2002. Brennevin og cider har også økt, men ikke i samme grad som vin og øl. Brennevin gikk ned fra 2002 til 2003, noe som skyldtes at Norge satte ned brennevinsavgiften (Stortingets reduksjon av brennevinsavgiften med 21% i denne stortingsperioden), samt at kronkursen ble svekket. Dette gjør at prisforskjellene mellom Norge og Sverige på brennevin for tiden er ubetydelig. Fra 2003 til 2004 gikk grensehandelen ned for både brennevin, vin/sterkvin og øl (ikke folkeøl). Fra 2004 til 2005 ble denne trenden snudd for vin, sterkvin og øl og salget til nordmenn økte med 5 prosent. Det er særlig i andre halvår at grensehandelen økte for alkohol (med 12 prosent fra annet halvår 2004 til annet halvår 2005 - VBF), etter åpningen av ny Svinesundsbro, samt at norsk krone er blitt styrket.

3.2 Smugling

Smugling, målt med de beslag Tollvesenet har foretatt, er den illegale innførsel av varer. Smugling er også et resultat av store prisforskjeller.

Figur 3-2 Tollbeslag (liter) fra 2001 til 2005 (Kilde: www.Toll.no offentliggjort 6.01.06)

Siden 2001 har beslag av brennevin, øl og vin økt betraktelig, mens spritbeslagene er drastisk redusert. Dette skyldes at bunnen gikk ut av spritmarkedet etter omsetning av metanol i 2002 og 2003, med påfølgende mange dødsfall. Dette har ført til at smuglervirksomheten nå er erstattet med til øl, vin og brennevin. Hvor mye som er organisert smugling, vet vi ikke.

Tabell 3-1: Smugling av tobakksvarer 2001 til 2005¹⁰

Tobakksvarer		2001	2002	2003	2004	2005
Sigaretter	Stk	6 517 344	5 967 963	4 774 836	9 243 465	6 349 464
Røyketobakk	Kilogram	2 070	5 120	1 283	2 515	2 429

Beslag av både sigaretter og tobakk ble redusert i 2003, økte i 2004, og nedgang igjen i 2005. I 12004 ble det beslaglagt flere større parti i utlandet som var på vei til Norge (Årsmelding for Tollvesenet 2004). Beslag av tobakk var eksepsjonelt stor i 2002.

Økning i beslag kan skyldes økt smuglervirksomhet, men kan også skyldes økt aktivitet fra Tollvesenets side. I Tollvesenets Årsmelding (2003) sies det at i 2003 ble til sammen 128.912 objekter (kjøretøy, personer og annet) kontrollert, mens dette tallet var 120.868 i 2002, en økning på 7 prosent. I følge Tollvesenets Årsmelding for 2004 ble 180 000 personer, transportmidler og varesendinger kontrollerte. Det er etablert flere og større mobile kontrollgrupper. Som en følge av omorganisering av Tollvesenet i 2003 har dette ført til at flere tollere enn tidligere fører tilsyn med personer og varer i grensekontrollen. I desember 2003 ble dessuten flere mobile røntgenskannere satt i drift. Etaten ventet at dette kan gi gode resultater.

¹⁰ (Kilde: www.Toll.no offentliggjort 6.01.06)

4 Grensehandel til Sverige

4.1 Andel som handler

Vi har skilt mellom de 8 østlandsfylkene som har stor grensehandel og resten av landet ettersom vi i undersøkelsen fra januar 2004 kun så på grensehandel fra Østlandet.

Tabell 4-1: Andel som har handlet dagligvarer i Sverige i løpet av de siste 6 mnd etter geografi. 18 år og eldre. Prosent. 1999, 2003, februar 2004

	1999	2003 (febr)	2004 (jan)	2006 (febr)
Østlandet	44 (216 av 487)	52 (243 av 467)	48 (626 av 1315)	58 (288 av 500)
Resten	14 (72 av 509)	14 (67 av 472)		18 (92 av 500)
Gjennomsnitt N	29 (288) 996	33 (310) 939		38 (380) 1000

Andel fra Østlandet som har handlet dagligvarer i Sverige i løpet av de siste 6 mnd var 44 prosent i 1999, og økte til 52 prosent i 2003, signifikant for $p < .05$. Det var en svak reduksjonen fra 2003 til 2004, fra 52 prosent til 48 prosent, men denne endringen er ikke signifikant. I 2006 hadde 58 prosent fra Østlandet handlet dagligvarer i Sverige for å ta med hjem. Dette er en signifikant økning fra 2004 for $p < .001$. Økningen fra 33 prosent fra hele landet i 2003 til 38 prosent i 2006, er signifikant for $p < .05$. Økningen fra 14 til 18 prosent for resten av landet isolert er ikke signifikant (fra 2003 til 2006).

Tabell 4-2 Prosentandel som har handlet dagligvarer i Sverige i løpet av siste 6 mnd etter østlandsfylkene over tid.

	1999		2003		2004		2006	
	%-andel handlet	N	%-andel handlet	N	%-andel handlet	N	%-andel handlet	N
Østfold	69	58	81	59	80	147	90	61
Akershus	47	119	57	99	55	273	59	100
Oslo	47	104	44	105	43	314	47	118
Hedmark	52	42	60	40	42	111	54	46
Oppland	24	38	29	41	24	108	36	39
Buskerud	27	51	42	50	41	140	46	56
Vestfold	48	40	45	53	48	127	75	44
Telemark	20	35	46	28	35	97	61	36
Østlandet	44	487	52	475	48	1317	58	500

Fra 1999 til 2003 er det økning i andelen som har handlet dagligvarer i løpet av siste 6 måneder for de fleste fylkene, og størst økning for de grensenære fylkene. Fra 2003 til 2004 er det få signifikante endringer. Den eneste er i Hedmark der andelen har gått ned fra 60 prosent i 2003 til 42 prosent i 2004, signifikant for $p < .05$. I 2003 er antallet observasjoner kun 40, så man må være forsiktig å tolke størrelsen på denne nedgang. Fra 2004 til 2006 er det økning i samtlige Østlandsfylker. Observasjonene i hvert fylke i 2006 er imidlertid få, så man må være forsiktig i tolkningen av disse tallene.

4.2 Handlehyppighet

Tabell 4-3: Gjennomsnitt antall handleurer av dagligvarer i Sverige i 1999, 2003 og 2004 for hele landet

	1999		2003		2006	
	Gj.sn	Std.avvik	Gj.sn	Std.avvik	Gj.sn	Std.avvik
	3,26	5,80	3,66	4,73	4,19	5,60
	288		308		376	

Det har vært en økning i gjennomsnittlig antall handleurer med dagligvarer i løpet av en seks-månedersperiode fra 3,3 i 1999 til 4,2 i 2006. Denne økningen er signifikant for $p < .05$, men er ikke signifikant mellom 2003 og 2006 når det gjelder hele landet.

Tabell 4-4: Gjennomsnittlig antall ganger handlet dagligvarer i løpet av siste 6 mnd. Østlandet. 18 år og eldre, 1999, 2003, 2004 (Blant dem som har handlet)

	1999			2003			2004			2006		
	Gj.sn	N	SE	Gj.sn	N	SE	Gj.sn	N	SE	Gj.sn	N	SE
Østfold	6,93	40	1,467	8,79	48	1,068	6,84	116	0,685	9,08	55	1,252
Akershus	3,05	56	0,672	2,34	56	0,230	2,93	149	0,215	3,49	59	0,431
Oslo	2,88	49	0,431	2,31	46	0,224	2,70	130	0,295	2,81	55	0,464
Hedmark	5,82	22	2,562	6,02	24	1,535	4,82	44	1,289	6,63	23	1,708
Oppland	1,22	9	0,147	2,13	12	0,718	4,01	26	2,032	2,41	13	0,500
Buskerud	2,00	14	0,406	2,61	21	0,307	1,90	58	0,154	3,39	26	0,481
Vestfold	2,05	19	0,354	2,71	24	0,492	2,85	61	0,205	3,36	33	0,471
Telemark	1,71	7	0,360	2,11	13	0,430	2,62	34	0,446	2,17	21	0,225
Total Østlandet	3,74	216	0,441	3,99	245	0,318	3,68	618	0,210	4,52	284	0,344

Når det gjelder gjennomsnittlig antall ganger man har handlet dagligvarer siste 6 mnd i disse østlandsfylkene, er det kun fra 2004 til 2006 at det er en signifikant økning (sig $p < .05$).

Tabell 4-5: Hvor ofte man har handlet dagligvarer i løpet av siste 6 mnd (blant dem som har handlet) 1999 (18 år og eldre). Prosent

1999	En	To-tre	Fire eller flere		N
1 Østfold	28	28	45	100	40
2 Akershus	48	32	20	100	56
3 Oslo	37	39	24	100	49
4 Hedmark	50	18	32	100	22
5 Oppland	78	22		100	9
6 Buskerud	57	29	14	100	14
7 Vestfold	42	47	11	100	19
8 Telemark	57	43		100	7
Gj.sn %	44	32	24	100	
N	94	70	52		216

Tabell 4-6: Hvor ofte man har handlet dagligvarer i løpet av siste 6 mnd (blant dem som har handlet) 2003 (18 år og eldre). Prosent

2003	En gang	To-tre	Fire eller flere		N
1 Østfold	10	19	71	100	48
2 Akershus	39	46	14	100	56
3 Oslo	39	35	26	100	46
4 Hedmark	25	42	33	100	24
5 Oppland	67	25	8	100	12
6 Buskerud	24	52	24	100	21
7 Vestfold	38	42	21	100	24
8 Telemark	46	38	15	100	13
Gj.sn %	32	37	31	100	
N	79	90	75		244

Tabell 4-7 Hvor ofte man har handlet dagligvarer i løpet av siste 6 mnd (blant dem som har handlet) 2004 (18 år og eldre). Prosent. 2004

2004	En gang	To-tre	Fire el flere		
1 Østfold	8	37	55	100	116
2 Akershus	31	44	26	100	149
3 Oslo	42	41	17	100	130
4 Hedmark	33	33	33	100	45
5 Oppland	46	35	19	100	26
6 Buskerud	46	44	11	100	57
7 Vestfold	22	55	23	100	60
8 Telemark	50	29	21	100	34
Gj.sn. %	31	41	28	100	
N	193	253	171		617

Tabell 4-8: Hvor ofte man har handlet dagligvarer i løpet av siste 6 mnd (blant dem som har handlet) 2004 (18 år og eldre). Prosent. 2006

2006	En gang	To-tre	Fire eller flere		N
1 Østfold	4	15	82	100	55
2 Akershus	27	41	32	100	59
3 Oslo	45	33	22	100	55
4 Hedmark	22	22	57	100	23
5 Oppland	50	21	29	100	14
6 Buskerud	12	52	36	100	25
7 Vestfold	18	52	30	100	33
8 Telemark	18	77	5	100	22
Gj.snitt %	24	37	40	100	
N	68	105	113		286

Det er én signifikant økning for $p < .01$ når vi sammenligner 1999 med 2003 for andelen som har handlet to ganger eller flere i løpet av siste 6 mnd, men det er ingen forskjell fra 2003 til 2004. Økningen i andel som handler fire eller flere ganger er høyst signifikant ($p < .001$) fra 2004 til 2006 for Østlandets (fra 28 prosent til 40 prosent).

4.3 Handlebeløp

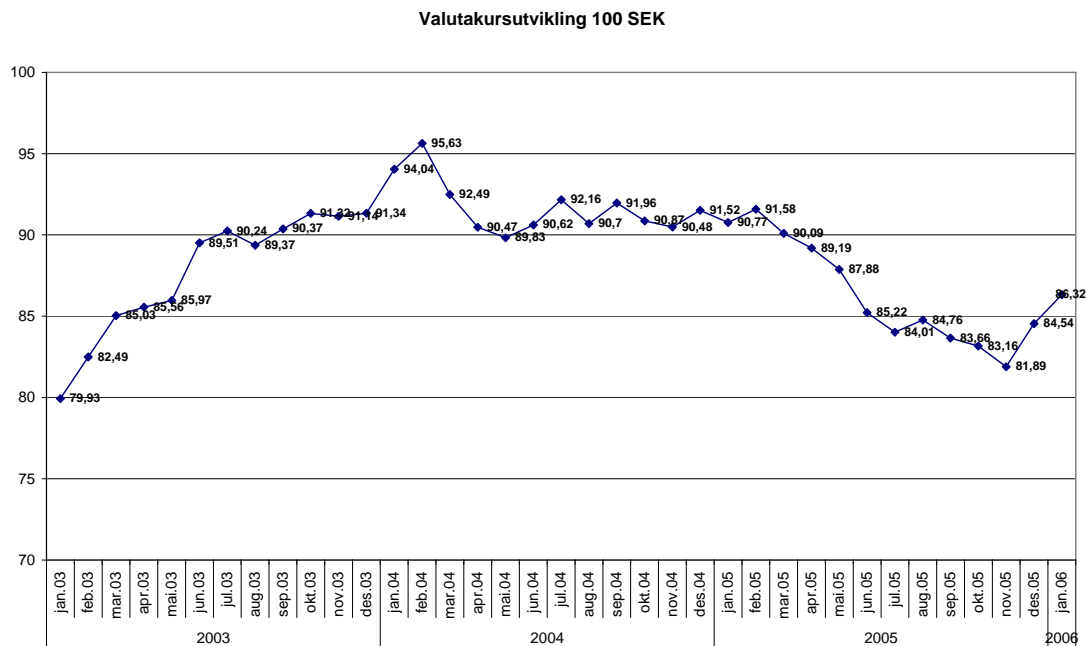
Vi stilte også spørsmålet hvor mye en handlet for totalt i 2006, dvs ikke bare dagligvarer men også andre varer. Tilsvarende spørsmål ble stilt høsten 2004.

Totalt handlebeløp

Fylke	2004 høst			2006 vår		
	Mean	N	Std. Dev	Mean	N	Std. Dev
1 Østfold	1721,92	80	1507,58	1281,10	48	803,88
2 Akershus	2008,48	69	1558,23	1952,17	45	952,87
3 Oslo	1987,06	61	1858,86	1842,20	49	1774,55
4 Hedmark	1071,37	33	534,61	1086,55	20	1231,77
5 Oppland	1524,80	24	1278,93	1863,24	13	1211,36
6 Buskerud	2202,34	38	1837,82	2933,19	21	1865,90
7 Vestfold	2374,90	25	1857,53	1810,86	29	1342,08
8 Telemark	1595,19	14	1013,47	2681,24	14	1585,60
9 Aust-Agder	2039,29	10	1262,78	1387,48	2	856,90
10 Vest-Agder	3027,02	8	2166,63	2204,80	4	1338,64
11 Rogaland	1764,63	11	2316,11	2739,28	8	1344,94
12 Hordaland	2042,59	9	1021,21	3068,65	4	3057,41
13 Sogn og Fj.	1350,68	2	1135,32	1207,85	2	402,01
14 Møre og Roms	3236,67	14	3618,78	1964,57	8	1443,63
15 Sør-Trøndelag	2195,83	34	2565,59	1033,84	25	874,51
16 Nord-Trøndel	1171,96	11	984,46	1639,28	6	1164,26
17 Nordland	1350,39	32	1012,58	2223,09	17	1668,84
18 Troms	2804,14	8	2540,49	1534,94	4	1614,06
19 Finnmark	1500,00	1	0,00	3000,00	1	0
Total	1899,08	484	1762,20	1821,96	320	1431,29
SEK	2081		1931	2168		1703

Endring i totalt handlebeløp fra 2004 til 2006 er ikke signifikant. Når vi ser på fylkene enkeltvis er det så pass få observasjoner i hvert fylke at selv om enkelt forskjeller i disse gjennomsnittstallene er relativt store, er ingen av dem signifikante.

I seks månedersperioden før undersøkelsen ble foretatt i 2004 (slutten av januar) var gjennomsnittlig valutakurs på 91,266 NOK for 100 SEK, mens den i seks månedersperioden før februar 2006 var 84,055 for 100 SEK. Den norske kronen er styrket, noe som igjen betyr at man får mer for NOK i Sverige. Omregnet til svenske kroner i 2004 har nordmenn handlet i gjennomsnitt for 2.081 SEK, mens i 2006 er gjennomsnittlig handlebeløp på 2.168 SEK. Gitt ingen prisendringer i Sverige i denne perioden har man altså handlet for litt mer i 2006 enn i 2004 i svenske kroner, men denne forskjellen er heller ikke signifikant. Gjennomsnittlig handlebeløp har derfor ikke endret seg.

Figur 4-1 Valutakursutvikling fra januar 2003 til januar 2006, 100 SEK i forhold til NOK¹¹

I 6 måneders perioden før februar 2003, var NOK i forhold til SEK 80,32 i august 2002 og 82,49 i februar 2003, mens i 6 måneders perioden før januar 2003 var kursen 90,24 NOK i juli 2003 og 94,04 i januar 2004. Det er en svekkelse av NOK på en ca 11 prosentpoeng mellom de to 6-måneders periodene.

På den annen side så vi at vinsalget fra Sverige til nordmenn har gått opp fra 5,68 millioner liter i 2002 til 6,49 millioner liter i 2003, som utgjorde en vekst på vel 14 prosent. Også ølsalget gikk opp, mens brennevinssalget gikk noe ned i antall liter (3,9 prosent)¹². I 2004 gikk alkoholsalget ned, for så å øke igjen i 2005. Endring i alkoholsalget fra Systembolaget til nordmenn følger til en viss grad kurven for valutakursene. Prisforskjellene mellom Norge og Sverige på brennevin har imidlertid blitt redusert de senere år (Lavik 2003) pga reduserte avgifter i Norge, mens prisforskjellene mellom Norge og Danmark er blitt større, ettersom Danmark har redusert sine avgifter med 45 prosent. Det er derfor grunn til å tro at noe av grensehandelen med brennevin har forflyttet seg til Danmark.

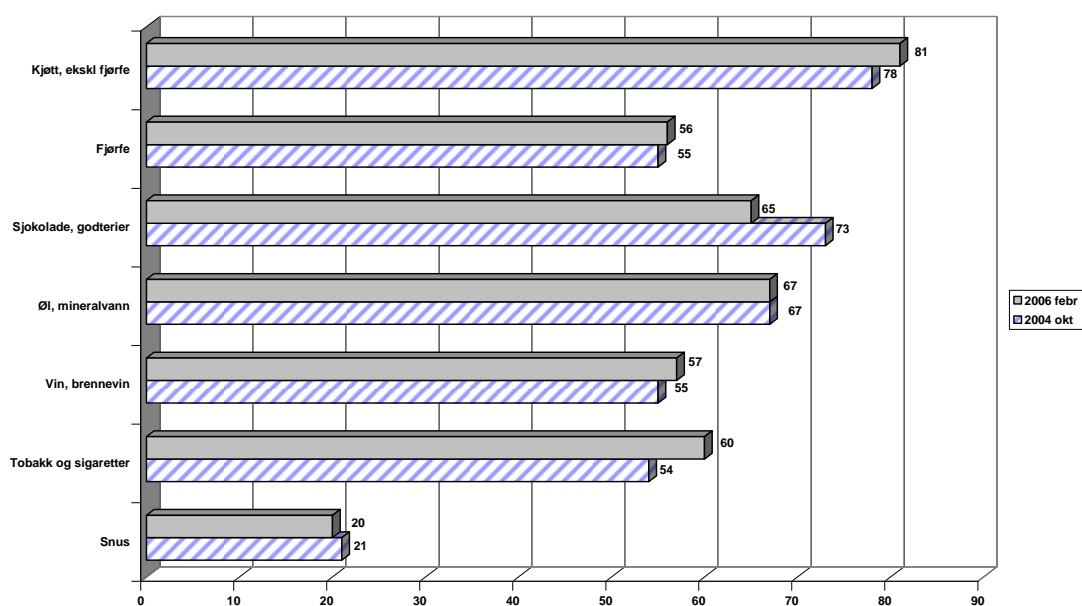
Vi har i denne undersøkelsen avgrenset oss til dagligvarer. Dermed får vi ikke med dem med som for eksempel har handlet alkohol eller andre varer, men ikke dagligvarer.

¹¹ Kilde: http://www.norges-bank.no/stat/valutakurser/kurs_dn1.html

¹² www.vg.no 8/2-2004. Etter beregninger fra VBF (Vin- og Brennevinimportørenes Forening)

5 Hva man handler

Hva man har handlet er delt inn i produktgrupper.

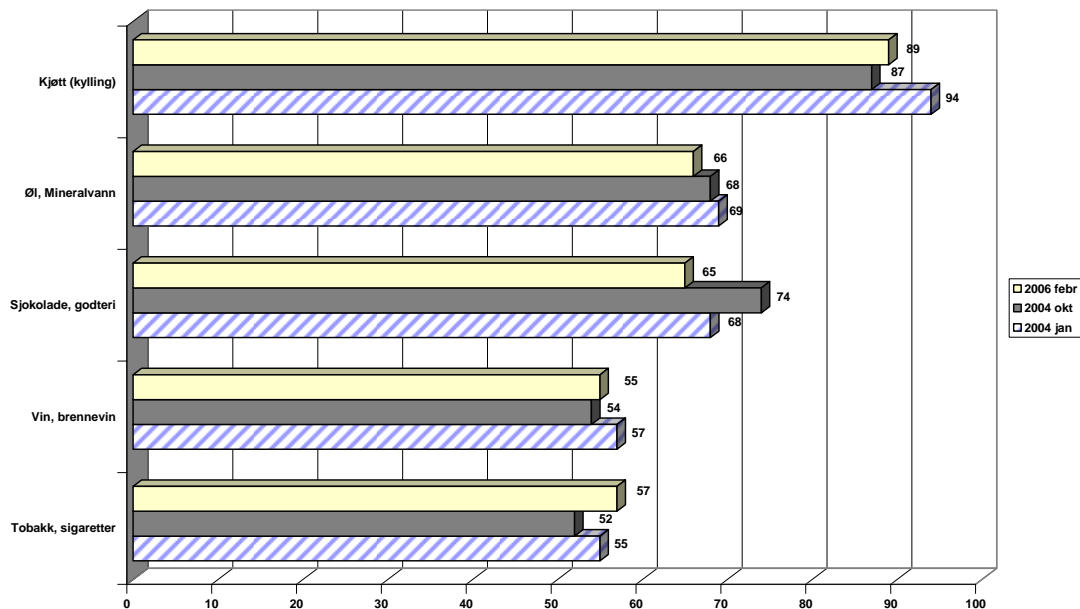
Tabell 5-1: Andel som har handlet ulike produktgrupper. Hele landet 2004 okt N=659, 2006 febr N=340 (utvalg, de som har handlet dagligvarer i Sverige)

Kjøtt er den produktgruppen størst andel kjøper når de er i Sverige for å handle dagligvarer. Dette har ikke endret seg. Prisforskjellene på kjøtt mellom Norge og Sverige er store.

Det er også mange som handler godterier, men her er andelen gått litt ned fra 73 prosent i 2004 til 65 prosent i 2006 (signifikant for $p < .05$). Det er for øvrig en stor andel som kjøper øl og mineralvann, men ingen endring fra 2004 til 2006. Øl solgt fra Systembolaget til nordmenn økte imidlertid med nesten 5 prosent fra 2004 til 2005 (ikke folkeøl). Gruppen øl og mineralvann inneholder i tillegg mineralvann og folkeøl kjøpt i dagligvarebutikker.

Det er også en stor andel som handler tobakksprodukter, hele 60 prosent i 2006. I 2004 var det 54 prosent som handler slike produkter, men denne endringen er ikke signifikant. I 2005 var det 25 prosent av befolkningen i alderen 16-74 år som røykte

daglig, og 11 prosent av og til.¹³ Det er altså en langt høyere andel som handler disse produktene i Sverige enn andelen røykere i befolkningen. Det samme gjelder snus. I 2005 var det 5 prosent av den voksne befolkning som snuste daglig og 5 prosent av og til.¹⁴ 20 prosent av grensehendlerne hadde handlet snus.

Figur 5-1: Andel som har handlet ulike produktgrupper. Østlandet 2004 jan N=620, 2004 okt N=659, 2006 febr 340 (utvalg, de som har handlet dagligvarer)

Når vi ser på de samme produktgruppene kun for Østlandsregionen, har vi også sammenlignbare tall fra januar 2004. Andelen som handler de ulike produktgruppene er stort sett stabile, men andel kjøtt og andel godterier er noe høyere fra undersøkelsen som ble gjennomført oktober 2004. Dette kan skyldes at dette var produkter som ble handlet inn i sommerperioden (juli, august, september), og at det var mer feriepreget handel som gjorde seg gjeldende og ikke fullt så mye dagligvarehandel. Forskjellene er imidlertid små.

Til slutt vil vi minne om at utvalget av grensehendere er de som har handlet dagligvarer. Det er også noen som handler i Sverige uten å handle dagligvarer, men handler andre varer, for eksempel alkohol eller andre varer og tjenester. Derfor, når andelen som handlet dagligvarer i Sverige for å ta med hjem var på 38 prosent i 2006, ville denne andelen blitt høyere om vi hadde omfattet spørsmålet til å gjelde varer og tjenester generelt. Det er imidlertid på grunn av sammenligning over tid at vi har avgrenset oss til dagligvarer.

¹³ <http://www.ssb.no/emner/03/01/royk/23/2-06>

¹⁴ http://www.shdir.no/tobakk/statistikk/bruk_av_snus_/bruk_av_snus_i_2005_38008_27/2-06

6 Grensehandel og politisk stemmegivning

I tidligere undersøkelser fant vi at grensehandlere stemmer annerledes enn resten av befolkning (Lavik 2003, Storstad 2003). F.eks er grensehandlerne noe oftere Fremskrittspartivelgere enn de som ikke grensehandler. I det kan det ligge en protest og politisk handling. Det kan også være at det er flere Frp-sympatisører som røyker, og tobakksprodukter er en viktig grensehandelsvare. Dette skal vi prøve å teste ut.

Spørsmålet om stemmegivning er: "Hvis det hadde vært stortingsvalg i dag, kan vi spørre hvilket parti du da ville stemt på?"

Tabell 6-1: Prosentandel som har handlet dagligvarer i Sverige i løpet av siste seks mnd. etter partipreferanse (Vet ikke, vil ikke svare ekskludert). Østlandet. 2004 jan og 2006 febr. Prosent

Østlandet	2004 jan		2006 febr	
	Andel som har handlet i Sverige	N	Andel som har handlet i Sverige	N
AP	49	298	55	132
FRP	54	168	70	95
Høyre	51	172	57	58
Krf	36	36	43	14
SP	11	35	50	10
SV	44	187	76	33
Venstre	41	32	31	16
andre partier/annet	36	14	53	143
	47	942	58	501

I ovennevnt tabell er grensehandling avhengig variabel og partipreferanser er uavhengig. Det vil si blant Frp-velgerne har 70 prosent handlet i Sverige, mens 55 prosent av AP-velgere har handlet der i 2006 (Østlandet). I 2004 var det 54 prosent av Frp-velger som hadde handlet i Sverige, en andel som altså hadde økt til 70 prosent i 2006 (sig for $p < .01$). De skraverete feltene er det for få observasjoner til å kunne trekke noen slutninger, og disse må tolkes svært forsiktig. Det er også grunn til å minne om at grensehandel er en husholdningsvariabel, mens stemmegivning er en individuell variabel.

Tabell 6-2: Handlehyppighet etter partipreferanse. 2006 febr

	Østlandet			Hele landet		
	Mean	N	Std. Deviation	Mean	N	Std. Deviation
1,00 AP	3,5	72	3,457	3,6	101	5,204
2,00 FRP	6,7	65	8,971	6,0	79	8,308
3,00 Høyre	2,8	33	1,691	3,2	44	2,372
4,00 Krf	2,4	6	1,073	2,3	8	0,900
5,00 SP	3,2	5	2,379	3,1	7	2,271
6,00 SV	3,8	25	3,476	3,4	36	3,003
7,00 Venstre	5,2	5	8,617	4,1	6	7,159
8,00 Annet	4,9	73	5,633	4,4	93	5,117
Total	4,5	284	5,792	4,2	376	5,608

Fra tidligere undersøkelser har vi sett at Frp-sympatisører er overrepresentert blant grensehandlerne og de handler hyppigere (Lavik 2004a). I undersøkelsen fra 2004 januar hadde Frp-ere handlet i gjennomsnitt 6,5 ganger i løpet av siste seks måneder, til sammenligning med gjennomsnittet på 3,7 blant dem som hadde handlet. Slik er det denne gangen også, Frp-erne er klart de hyppigste grensehandlerne.

Tabell 6-3: Avhengig variabel: Antall handleturer i Sverige (alle). Regresjonsanalyse - ustandardiserte regresjonskoeff (B) 2006 febr

			B	T-verdi
Modell 1 Bivariat		(Constant)	1,01	6,23
Forklart varians 3%		Røyk (Nei=0, Ja=1)	1,40	5,50
Modell 2 Bivariat		(Constant)	1,37	5,63
Forklart varians 1%	Partisypati	FRP	1,25	3,26
		Høyre	-0,03	-0,06
		Krf	-0,96	-1,53
		SP	-0,72	-1,01
		SV	0,19	0,38
		Venstre	-0,60	-0,83
		Annet	0,21	0,61
Modell 3 Multi-vari- at			(Constant)	0,87
Forklart varians 4%		Røyk (Nei=0, Ja=1)	1,30	5,13
	Partisypati	FRP	1,13	2,97
		Høyre	0,05	0,11
		Krf	-0,75	-1,21
		SP	-0,75	-1,06
		SV	0,06	0,11
		Venstre	-0,59	-0,83
		Annet	0,16	0,46
N			1000	

I referansegruppen: AP (største partiet), de som ikke røyker
T-verdi 1.96 (sig <.05), T-verdi 2.57 (sig <.01), T-verdi 3.29 (sig <.001)

Variabelen Røyk er basert på spørsmålet:

"Vi vil også gjerne vite om du og/eller noen andre i husstanden røyker?" (Ja/Nei). Det var en sterk signifikant sammenheng mellom det å grensehandle og om noen i husstanden røykte: Blant husholdninger der noen røykte, hadde 48 prosent grensehandlet i Sverige i løpet av de siste seks månedene, mot 31 prosent der ingen i husholdningen røykte (sig for $p < .001$).

I regresjonsanalysen bruker vi imidlertid handlehyppighet som avhengig variabel da denne er på forholdstallsnivå. Dessuten sier denne variabelen mer om omfanget av grensehandelen enn spørsmålet om man har handlet eller ikke. De som ikke har vært i Sverige i løpet av de siste seks månedene får da verdien 0 på variabelen handlefrekvens.

I denne regresjonsanalysen er modell 1 en bivariat sammenheng mellom røyking og antall handleturer til Sverige, modell 2 er en bivariat sammenheng mellom partisynpati og antall handleturer og modell 3 er en multivariat sammenheng der både røyking og partisynpati er med. I modell 1 ser vi at røyking har en sterk bivariat effekt på gjennomsnittlig antall handleturer. I modell 2 ser vi at Frp har betydning for antall ganger man handler i Sverige, de handler gjennomsnittlig 1,25 antall ganger flere enn AP. I modell 3, der røyking er kontrollert for partisynpati, er røyking fortsatt signifikant, men effekten er blitt svakt lavere enn i modell 1. I modell 3 er videre Frp fortsatt signifikant, men effekten litt lavere når vi nå har kontrollert for røyking. Dette betyr at både røyking og partisynpatisering har en egen selvstendig effekt på grensehandlehyppighet, men fordi flere Frp-ere røyker sammenlignet med AP, går noe av effekten fra røyking på grensehandel via Frp. Det er da slik at røyking motiverer sterkt for grensehandel, og fordi Frp-ere er overrepresentert blant røykere, blir også Frp-ere overrepresentert i grensehandelshyppighet. Men altså, selv når vi kontrollerer for røyking (holder røyking konstant) handler Frp-ere oftere i Sverige sammenlignet med AP-sympatisører (referansegruppen). Det kan derfor fortsatt være grunn til å hevde at Frp-ernes handling i Sverige har noe protest knyttet til virksomheten.

Tabell 6-4: Gjennomsnittlig antall handleturer blant dem som har handlet dagligvarer i Sverige etter om noen i husholdningen røyker eller ikke

	Mean	N	Std. Deviation
Nei	3,26	183	3,42914
Ja	5,09	192	6,98939
Total	4,120	375	5,61386

Sig $p < .01$

Ser vi på gjennomsnittlig handleturer blant dem som handler og røyking, øker gjennomsnittlig antall handleturer med 1.8 for røykerne sammenlignet med dem som ikke røyker.

6.1 Sammenfatning av endring av grensehandelen

Fra 2003 til 2004 var det ingen økning i grensehandelen. Det var heller en tilbakegang, noe som ble støttet av andre undersøkelser og tall. Ifølge Aftenposten 14. februar 2004 hevdes det at "Svenskehandelen stuper". I intervju med kjøpmenn i Strømsstad kommune bekrefter disse nedgang i omsetningen i januar og februar i år sam-

menlignet med samme måned i fjor. Vi så også av tall fra omsetning fra Systembolaget til nordmenn at salget gikk ned fra 2003 til 2004, for så å gå opp igjen. Dette går sammen med at den norske kronen ble svekket i forhold til svensk valuta i 2003 og 2004, for så igjen å ha blitt styrket i 2005.

Basert på våre data synes også grensehandelen igjen å ha økt fra 2004 til 2006. Dette tyder også data fra VBF om alkohol kjøpt av nordmenn på Systembolaget. Selv om man ikke handler for mer pr gang, er det flere som handler, og man handler hyppigere. Dette støttes også av andre undersøkelser.¹⁵ Fra andre kvartal i 2004 til andre kvartal i 2005 økte dagsturer til utlandet med nesten 14 prosent. SSB anslo hele grensehandelen til å være på 10,2 milliarder i 2004, med et 95 prosent konfidensintervall kan en si at den totale grensehandelen i 2004 lå på mellom 9,2 milliarder og 11,2 milliarder kroner. I følge samme undersøkelse var Sverige det dominerende landet med over 80 prosent av total grensehandel.

Produktgruppene man handler viser samme mønster som tidligere. Grupper som skiller seg ut som grensehandlere er at Frp er overrepresentert, og i økningen i andel som grensehandler, har det vært størst økning blant Frp-sympatisører. De som røyker har også større sannsynlighet for å grensehandlere, men selv om det er flere Frp-ere som røyker, er Frp-ere likevel overrepresentert blant grensehandlere selv når vi kontrollerer for røyking.

¹⁵ (SSB <http://www.ssb.no/emner/10/10/10/grensehandel/>)

Litteratur

- Bruksås, Nina, Ketil Myran og Lars Svenneby: *Prisnivå på matvarer i de nordiske land, Tyskland og EU 1994-2000*. Statistisk sentralbyrå 2001/20 a)
- Bruksås, Nina, Ketil Myran og Lars H Svenneby: *Grensehandelen med Sverige og Danmark. Sammenlikning av priser på grensen og i Oslo 2001*. Statistisk sentralbyrå 2001/28 b)
- Ericsson, Birgitta: *Grensehandel mot Sverige: Bil- og bussbasert handel år 2000*. Stiftelsen Østfoldforskning OR 15 - 2001
- Ericsson, Birgitta: *Grensehandelskurven er ikke normalfordelt*. Arbeidsrapport AR.11.97 Stiftelsen Østfoldforskning 1997
- Ericsson, Birgitta: *Grensehandelsundersøkelser. Metoder og reliabilitet*. Oppdragsrapport 31.99. Stiftelsen Østfoldforskning 1999
- Follo, Gro: *Grenselinje-landet — grensehandel mellom handel og tur*. Rapport 2/03. Norsk senter for bygdeforskning. 2003
- HFU (Handelens forsknings- og utredningsinstitutt): *"Grensehandelen" med Sverige*. Prosjektrapport nr 43. Oslo 1988
- HSH-Instituttet: *Grensehandelen med Sverige 1979-1992*. Prosjektrapport nr 58 1994
- HSH (Handels- og Servicenæringens Hovedorganisasjon) (2000), *Grensehandelen mot Sverige*. 21.9.2000
- Lavik, Randi og Arne Dulrud: *Sammenlignende prisundersøkelse av utvalgte grensehandelsvarer*. Rapport nr 1. Lysaker: Statens institutt for forbruksforskning. 2000
- Lavik, Randi: *Prisforskjeller og grensehandel mellom Norge og Sverige. Sammenlignende prisundersøkelser, kjente merkevarer og alkohol 2002 og ulike grensehandelsundersøkelser*. Oppdragsrapport nr 5. 2003. Statens institutt for forbruksforskning. 2003
- Lavik, Randi: *Grensehandlere – annerledes enn andre?* Oppdragsrapport nr 3. Statens institutt for forbruksforskning. 2004a
- Lavik, Randi: *Grensehandel Sverige og Danmark 2004. 3. kvartal juli, august og september 2004*. Oppdragsrapport nr 9. Statens institutt for forbruksforskning. 2004b
- Lavik, Randi: *Prisforskjeller, prisutvikling og prisspredning i Norge og Sverige – 2002, 2003 og 2004. Merkevarer og typiske grensehandelsvarer*. Fagrapport nr 3. Statens institutt for forbruksforskning. 2004c

Lavik, Randi: *Lidl og konkurranse*. Prosjektnotat nr 12. Statens institutt for forbruksforskning. 2004d

NOU 2003:17: *Særavgifter og grensehandel*. Rapport fra grensehandelsutvalget

Opinion: *Svenskehandel – Utbredelse og omfang*. Hovedfunn. På oppdrag fra Norges Nærings- og Nytelsesmiddelbedriftenes Landsforening, Desember 1999

Opinion: *Svenskehandel – Utbredelse og omfang*. Norges Nærings- og Nytelsesmiddelarbeiderforbund og Næringsmiddelbedriftenes Landsforening 1999

Opinion: *Svenskehandelsbarometeret. Desember 2001*. Kommentarrapport. Norsk Nærings- og nytelsesmiddelarbeiderforbund, Næringsmiddelbedriftenes Landsforening, Handel og Kontor i Norge, Kjøttindustriens Fellesforening. 2001

Sosial- og helsedirektoratet (2003): *Tall om tobakk 1973-2001*. Oslo

Storstad, Oddveig: *Grensehandel - forbrukerfest eller politisk protest?* Rapport 3/03, Norsk senter for bygdeforskning 2003

Årsmelding for Tollvesenet 2004